Κ. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΙΑΤΡΟΥ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ

ΙΑΤΡΙΚΑ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ

ΙΑΤΡΙΚΗ καὶ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐβάδισαν ἀδελφωμέναι καὶ ἡ ἀμοιβαία ἐπίδρασις αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητος, ἡ δὲ ἀλληλοβοήθειά των κατέστη καὶ διὰ τὴν κατάρτισιν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς θεωρίας, στενὴ καὶ ἀναγκαία καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἀδιστάκτως δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης σχέσεως ἡ μὲν φιλοσοφία ἀπέκτησε πλουσιώτερον καὶ θετικώτερον περιεχόμενον, ἡ δὲ ἰατρικὴ κῦρος καὶ ἐπιστημονικότητα.

Ὁ Πυθαγόρας, ὁ Φιλόλαος, ὁ Ἀναξαγόρας, Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Δημόκριτος ἐκ τῶν φυσιολόγων, ὑπῆρξαν φιλόσοφοι—ἰατροὶ ὡς καὶ οἱ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας Πλάτων, Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι, ὁ δὲ Ἀλκμέων, ὁ Ἄκρων Ἀκραγαντῖνος, ὁ Ἱπποκράτης ἰατροὶ—φιλόσοφοι.

Ἡ ἰατρικὴ καθ' Ἱπποκράτη, χρῄζει ἐνδελεχοῦς ἐρεύνης καὶ ἑρμηνείας τῶν φυσικῶν γεγονότων καὶ φαινομένων, διὸ αὕτη πρέπει νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῆς σαφοῦς γνώσεως τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς «συνόλου φύσεως», ὡς καὶ τῆς διαβιώσεως αὐτοῦ ἐν τῷ μακροκόσμῳ καὶ δὴ καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος. Καὶ δὲν εἶναι νοητὰ οὔτε ζωή, οὔτε γέννησις, οὔτε νόσησις, ἀλλ' οὔτε καὶ θάνατος, ἄνευ τοῦ ἐρευνητικοῦ πνεύματος, ἄνευ δηλαδὴ τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν λυδίαν λίθον πάσης γνώσεως.

Διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης, ἐπιστήμης πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, ἐνισχύεται τὸ πνεῦμα καὶ ἐνδυναμοῦται ὁ νοῦς, ἡ δὲ κρίσις καθίσταται διαυγεστάτη καὶ ὁ ἰατρὸς ἐκφεύγει τὴν ὑλιστικὴν πίεσιν καὶ τοιουτοτρόπως εἰς πᾶσαν αὐτοῦ σκέψιν καὶ πρᾶξιν ὑπερέχει ἡ φρόνησις καὶ διαλάμπει ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ δὲ ἰατρικὴ ἀνυψοῦται, ὁμοῦ μὲ τὸν ἰατρόν, ὡς ἀληθὴς ἐπιστήμη, τῷ ὄντι θεία τέχνη!

«Διὸ δὴ ἀναλαβόντα ταύτην ἕκαστος, μετάγειν τὴν σοφίην ἐς τὴν ἰητρικὴν καὶ τὴν ἰητρικὴν ἐς τὴν σοφίην»!

(Ἱπποκράτης περὶ ΕΥΣΧΗΜΟΣΥΝΗΣ)

Εἶναι ἀληθές, τονίζει ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς, ὅτι πολλαὶ ἐπιστῆμαι, τέχναι, ὡς τὰς ἀποκαλεῖ, καὶ μορφαὶ φιλοσοφίας, φαίνεται ὅτι ἐφευρέθησαν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης περιεργείας, διὸ καὶ ὁμιλοῦν ἐνίοτε περὶ πραγμάτων ἀνωφελῶν, δι' ὅ,τι διαλαμβάνουν. Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν σημεῖα τινὰ αὐτῶν, ἅτινα δὲν παρουσιάζουν ὀκνηρίαν πνεύματος, οὐδ' ἴχνος τι κακίας, διότι ἡ ἀδράνεια (τὸ σχολάζον), καὶ ἡ ὀκνηρία (ἄπρακτον), προσελκύουν τὸ κακὸν καὶ ὁδηγοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κακίαν, ἐν ᾧ τοὐναντίον τὸ δραστήριον καὶ τὸ εὐφυὲς «τὸ δ' ἐγρηγορὸς καὶ πρός τι τὴν διάνοιαν ἐντετακός», ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸ κάλος τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τῆς φιλοσοφίας καὶ τὸ ἔργον τῆς ἰατρικῆς δὲν εἶναι διδακτέον, πρὶν ἢ μάθῃ τις, ὅτι ἡ μὲν ἰατρικὴ λαμβάνει τὴν ἀρχήν της ἐκ τῆς γνώσεως τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ σοφία ἐκ τῆς γνώσεως καὶ ἑρμηνείας τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως ποιουμένων. (Ἱππ. π. Εὐσχ. 4). Ἡ περὶ θεῶν γνῶσις, ἐξ ἄλλου, προσθέτει ὁ σοφὸς τῆς Κῶ, κέκτηται μεγάλην σημασίαν, ἀλλ' ἡ περὶ αὐτῶν ἰδέα εὑρίσκεται ἐν συγχύσει ἐν τῷ νῷ, περὶ δὲ τοῦ προβλήματος τούτου, ὅπερ φλέγει τὴν διάνοιαν τοῦ σκεπτομένου ἀνθρώπου θὰ εὕρῃ τὴν ἀπάντησιν

ἐκ τῆς φιλοσοφίας, ὡς καὶ τὴν λύσιν, διὸ τὸ μέγιστον ἐκ τῶν θείων ἀγαθῶν εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ φιλοσοφία, διότι δι' αὐτῆς ἀποδεικνύεται οὗτος λογικὸν ὄν.

Ἡ ἰατρική, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων νοσήσεως, ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ θείου, διότι εἰς τὴν ἰατρικὴν δὲν ὑπάρχει ἐξαιρετικὴ δύναμις νὰ κυριαρχῇ καὶ νὰ ὑπερβάλλῃ τῆς δυνάμεως τῶν θεῶν. Τὸ ἀληθὲς βεβαίως εἶναι ὅτι οἱ ἰατροὶ διὰ τῆς τέχνης των θεραπεύουν πολλὰ πάθη καὶ πολλὰς νόσους, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης γεγονὸς ὅτι καὶ πολλαὶ νόσοι θεραπεύονται αὐτομάτως. Καὶ διὰ τὴν σοφίαν καὶ διὰ τὴν ἰατρικήν, καταλήγει, ὑπάρχει μία ὁδός, ἤτοι ἡ ἀπομίμησις τῆς φύσεως εἰς τὴν αὐτόματον ἴασιν τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν νόσων τοῦ σώματος, ὅπερ, ὡς φαίνεται, ἀγνοοῦν οἱ πλεῖστοι τῶν ἰατρῶν καὶ φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι ἀρκοῦνται εἰς τὰς στοιχειώδεις γνώσεις τῶν ὀργανικῶν λειτουργιῶν. (Εὐσχ. 6).

Καὶ ὁ Γαληνός, τὸ πνευματικὸν τέκνον τοῦ Ἱπποκράτους, συνδέει περισσότερον τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς ἰατρικῆς. Γράφει δὲ εἰς τὸ ἔργον του «ΟΤΙ ΑΡΙΣΤΟΣ ΙΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ», τί ὑπολείπεται εἰς τὸν ἰατρὸν νὰ μὴ εἶναι καὶ φιλόσοφος, ὥστε ἐπαξίως ν' ἀσκῇ τὴν τέχνην τοῦ Ἱπποκράτους; Διότι ἐὰν πρέπῃ ν' ἀσκηθῇ οὗτος εἰς τὸ λογικῶς σκέπτεσθαι, προκειμένου νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν τοῦ σώματος καὶ τὴν διαφορὰν τῶν νοσημάτων, ὡς καὶ τῶν θεραπευτικῶν ἐνδείξεων, ὀφείλει νὰ γυμνασθῇ εἰς τὴν λογικὴν θεωρίαν. Καὶ προκειμένου νὰ προβῇ μετὰ ζήλου εἰς τοιαύτας ἀναζητήσεις, πρέπει νὰ περιφρονήσῃ τὸ χρῆμα καὶ νὰ καθοδηγηθῇ ὑπὸ τῆς φρονήσεως, ὁπότε κατέχει ὅλα τὰ εἴδη τῆς σοφίας, ἤτοι τὸ λογικόν, τὸ φυσικὸν καὶ τὸ ἠθικόν.

Καὶ ἐφ' ὅσον ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀναγκαία εἰς πάντα ἰατρόν, καὶ ὅταν σπουδάζῃ τὴν ἰατρικὴν καὶ ὅταν ἀργότερον ἀσκεῖ ταύτην, καθίσταται φανερὸν ὅτι ὁ καλὸς ἰατρὸς κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ εἶναι καὶ καλὸς φιλόσοφος. «Δῆλον ὡς, ὅστις ἂν ἰατρὸς ᾖ, πάντως οὗτός ἐστι καὶ φιλόσοφος» (Γαλ. 1,60, Κ).

Οἱ προσωκρατικοὶ καλούμενοι φιλόσοφοι διεκρίθησαν διὰ τὴν ἀσχολίαν αὐτῶν εἰς τὴν συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ἐν γένει φύσεως, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων, διὸ καὶ ΦΥΣΙΚΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ἢ ΦΥΣΙΟΛΟΓΟΙ ἐκλήθησαν. Ἡ Φυσικὴ φιλοσοφία, ὡς διεμορφώθη αὕτη κυρίως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φυσιολόγων, Θαλοῦ (585 π.Χ.), Ἀναξιμάνδρου (611—545), Ἀναξιμένους (588—524), Ἡρακλείτου (535—475), Ἐμπεδοκλέους (495—435), Ἀναξαγόρου (500—428), Ἀρχελάου καὶ ἄλλων, σκοπὸν προτίθεται νὰ διερευνήσῃ πάντα τὰ προβλήματα, τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν διερεύνησιν πάντων τῶν φαινομένων καὶ γεγονότων τῆς ζωῆς ἐν γένει καὶ τῆς φύσεως καθόλου. Συγκεκριμένως δὲ ἡ φυσικὴ φιλοσοφία, ὡς πρῶτος ὠνόμασε ταύτην ὁ Ἀριστοτέλης (1), ἀντικείμενον ἐρεύνης ἔχει τὸ περὶ ὕλης συστάσεως καὶ τὸ περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ παντός. Τὸ πρῶτον προϋποθέτει τὴν ἀπόκτησιν ἀνατομικῶν γνώσεων, τὸ δεύτερον φυσιολογικῶν, πρὸς τούτοις δὲ τὸ περὶ τῆς ζωῆς καθόλου καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὀργανισμῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς πρώτης συστάσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς (2), ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν βιολογίαν.

Τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων καὶ δὴ καὶ τῶν σοφιστῶν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν γνῶσιν τῆς γενέσεως τῶν ὄντων καὶ τῆς τύχης αὐτῶν, ἀλλ' ἐνδιαφέρεται διὰ πᾶν, τὸ ὁποῖον ἔχει σχέσιν πρὸς ταῦτα, ἤτοι περὶ θεοῦ, δικαίου, ῥητορικῆς, φιλοσοφίας, ἰατρικῆς κ.ο.κ. Ἐνδιαφέρονται δὲ κυρίως περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι περὶ τῆς ἀνατομικῆς ὑφῆς τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τοῦτο σπουδάζουν παιδιόθεν τὴν ἀνατομικήν, ὁμοῦ μετὰ τῆς γραμματικῆς, περὶ τῆς λειτουργίας τῶν ὀργανικῶν συστημάτων καὶ τῆς ὑγείας, καὶ περὶ διαταραχῆς ταύτης ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν διαφόρων παθογόνων παραγόντων· Διὸ σπουδάζουν ἐμβριθῶς τὴν φύσιν ἐν

---

1) Πρβλ. Μ.τ φυσ. Ε, 1—1025β 25, 1026α 18—π. Ζώ. Μορ. Β 7, 653α 9).

2) Βλ. Βορέα, Εἰσαγωγὴ εἰς φιλοσοφίαν, σελ. 166.

γένει καὶ κυρίως τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἄλλων ἐμβίων ὄντων (1) καὶ πολλὰ περὶ ταύτης ἔγραψαν. «Τινὲς δὲ οὐχ ἕν, ἀλλὰ πλείονα βιβλία τῆς θεωρίας ἐποιήσαντο ταύτης, ἔνιοι δὲ καὶ πάνυ πολλά...» (Γαλ. XV, 15).

Ἐν ὀλίγοις, ἐπαναλαμβάνομεν, οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὡς οἱ προσωκρατικοί, ἐπίσης καὶ ὁ ἡγεμὼν τῶν φιλοσόφων Πλάτων καὶ ὁ πανεπιστήμων Ἀριστοτέλης, μεγάλην ἀπέδωκαν σημασίαν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς θεωρητικῆς ἰατρικῆς, ὡς φυσικῆς ἐπιστήμης. Ἀμφότεραι δὲ φιλοσοφία καὶ ἰατρικὴ ἤνθησαν ὡς πραγματικαὶ ἐπιστῆμαι, ὅπως πᾶν τὸ καλὸν καὶ ὡραῖον, ἠνδρώθησαν δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διεδόθησαν πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν.

Πολλὰ δὲ προσεπορίσθη ἡ φιλοσοφία ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἰατρικῆς, ὡς καὶ ἡ ἰατρικὴ ἐκ τῶν γνώσεων τῆς φιλοσοφίας, διότι ἡ μὲν φιλοσοφία διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς καὶ ἐπισταμένης ἐρεύνης τῆς φύσεως «τοῦ καθόλου», κατενόησε τὴν φύσιν «τοῦ καθ' ἕκαστον», ἡ δὲ ἰατρικὴ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν γνώσεων περὶ φύσεως καὶ τῶν νόμων αὐτῆς εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, ἠδυνήθη διὰ τῆς γνώσεως τῆς φύσεως τοῦ «καθ' ἕκαστον», νὰ ἐννοήσῃ τὴν φύσιν, τοῦ «καθόλου», ὅπερ ὁ σοφὸς τῆς Κῶ ἀνάγει εἰς τὸ τελειότερον ἰατρικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον βασίζεται εἰς τὴν γνῶσιν «τῆς τοῦ ὅλου φύσεως», ἤτοι εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ σωματοψυχικοῦ συνόλου.

Τὸ «καθ' ἕκαστον», κέκτηται οἰκείαν φύσιν, ἰδιάζουσαν ζωϊκὴν δύναμιν, ἡ ὁποία συνέχει, διοικεῖ καὶ κατευθύνει τοῦτο εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ φυσικοῦ του προορισμοῦ, ἀλλ' ἡ φύσις τοῦ «καθ' ἕκαστον», ἀντλεῖ δύναμιν ὑπάρξεως καὶ ἐξελίξεως ἐκ τῆς φύσεως τοῦ «καθ' ὅλου», ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ «καθ' ἕκαστον» φύσις ἔχει ἄμεσον ζωϊκὴν ἐξάρτησιν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ «καθ' ὅλου», ἤτοι τοῦ περιβάλλοντος, ὡς διετύπωσεν ὁ Ἱπποκράτης, ἤτοι ὁ μικρόκοσμος διαβιοῖ ἐν τῷ μακροκόσμῳ. Ἡ ἀντίληψις αὕτη καθ' Ἱπποκράτη, ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ διάφορα ὄργανα καὶ μέλη τοῦ σώματος, ἕνθα «καθ' ἕκαστον», εἶναι τὰ ὄργανα, καὶ «καθ' ὅλου», ὁ ὀργανισμός Ἐπίσης τὸ σῶμα ἢ ἡ ψυχή, εἶναι τὰ «καθ' ἕκαστα», κ.ο.κ.

Καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ συμβαίνοντα, κατὰ Πλάτωνα, ἐὰν δὲν γνωρίζωμεν προηγουμένως τὸ τί συμβαίνει εἰς τὸ σῶμα καὶ τοῦτο θὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Ἱπποκράτους, ὅστις ἐσπούδασε τὸ σύνολον. «Ψυχῆς οὖν φύσιν ἀξίως λόγου κατανοῆσαι οἴει δυνατὸν εἶναι, ἄνευ τῆς τοῦ ὅλου φύσεως; —τὸ τοίνυν σκόπει περὶ φύσεως τί ποτε λέγει ὁ Ἱπποκράτης καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος». (Φαῖδρ. 270Β).

***

Κύριος χαρακτὴρ τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας, ἐπαναλαμβάνομεν, εἶναι ἡ γενικὴ φυσιολογία, ἤτοι ἡ σαφὴς γνῶσις τῆς φύσεως τοῦ μακροκόσμου καὶ τοῦ μικροκόσμου. Ἕκαστος δὲ φιλόσοφος τῆς περιόδου ταύτης ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἰδικήν του σοφίαν, ἤτοι τὸ ἴδιον αὐτοῦ φιλοσοφικὸν σύστημα, περὶ τῆς δομῆς τοῦ κόσμου ἐν γένει.

Εἰς τὴν γενικὴν φυσιολογίαν ὑπάγεται καὶ ἡ ἀνατομικὴ παρατήρησις, ἥτις ἐπὶ

---

1) «Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι καὶ πρῶτοι φιλοσοφήσαντες περὶ φύσεως, περὶ τῆς ὑλικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἐσκόπουν, τίς καὶ ποία τις, καὶ πῶς ἐκ ταύτης γίνεται τὸ ὅλον, καὶ τίνος κινοῦντος, οἷον νείκους ἢ φιλίας ἢ νοῦ ἢ τοῦ αὐτομάτου, τῆς δ' ὑποκειμένης ὕλης τοιάνδε φύσιν ἐχούσης ἐξ ἀνάγκης, οἷον τοῦ μὲν πυρῆνος θερμήν, τῆς δὲ γῆς ψυχράν, καὶ τοῦ μὲν κούφην, τὴν δὲ βαρεῖαν. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν κόσμον γεννῶσιν. Ὁμοίως δὲ λέγουσιν καὶ τὴν περὶ τῶν ζῴων καὶ τῶν φυτῶν γένεσιν, οἷον ὅτι ἐν τῷ σώματι ῥέοντος μὲν ὕδατος κοιλίαν γενέσθαι καὶ πᾶσαν ὑποδοχὴν τῆς τε τροφῆς καὶ τοῦ περιττώματος, τοῦ δὲ πνεύματος διαπορευθέντος τοὺς μυκτῆρας ἀναρραγῆναι. Ὁ δ' ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ ὕλη τῶν σωμάτων ἐστίν· ἐκ τοιούτων γὰρ σωμάτων συνιστῶσιν τὴν φύσιν πάντες» (Ἀριστ. π. Ζώ. Μορ. 640α 16—640β 7).

τῶν προσωκρατικῶν φυσιολόγων προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν ὅλως ἔρευναν, διότι εἰς τὴν ἀνατομικὴν δομὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀπέδωσαν μεγάλην σημασίαν καὶ ἡ περὶ αὐτῆς γνῶσις των ἐξικνεῖται εἰς μέγιστον βαθμόν, πρὸς δὲ ἀπόκτησιν ἀνατομικῶν γνώσεων ἐπεδίδοντο παιδιόθεν, ὁμοῦ μετὰ τῆς γραμματικῆς καὶ φιλοσοφίας εἰς τὴν ἀνατομὴν πτωμάτων ζῴων, ἴσως καὶ ἀνθρώπων (1).

Ὅθεν ἡ κατάρτισις τῆς ἰατρικῆς θεωρίας ὀφείλεται εἰς τοὺς προσωκρατικοὺς φιλοσόφους ἢ ἄλλως καλουμένους φυσικοὺς ἢ φυσιολόγους. Οὗτοι ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ των νὰ σπουδάσουν τὴν ἰατρικὴν ὡς φυσικὴν ἐπιστήμην (2), ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐνδελεχῆ ἔρευναν τῆς φύσεως ἐν γένει καὶ τοιουτοτρόπως κατήρτισαν τὴν γενικὴν φυσιολογίαν καὶ ἐκαλλιέργησαν τὴν ἰατρικήν. Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι διὰ τῶν συχνῶν, ἐξ ἄλλου, ἀνὰ τὸν τότε γνωστὸν κόσμον περιοδειῶν, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποκτήσουν πολλὰς ἰατρικὰς γνώσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐπλούτισαν τὴν ἑλληνικὴν ἰατρικὴν διὰ θετικωτέρου περιεχομένου. Καὶ τοιουτοτρόπως ἡ συμβολὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων προσωκρατικῶν φιλοσόφων εἰς τὴν ἰατρικὴν θεωρεῖται θετικὴ καὶ σπουδαία καὶ δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἡ ἀρχαία φιλοσοφία εἶναι ἡ μήτηρ τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι σοφοί, ἐπαναλαμβάνομεν, ἐν τῇ ἐρεύνῃ των περὶ τῶν γενικῶν προβλημάτων τῆς φύσεως, ἐπεξέτειναν τὰς ἐρεύνας των ἐπὶ τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἀνατομικῆς συγκροτήσεως τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς του καταστάσεως καὶ ἐπὶ τῶν μεταβολῶν τῶν διαφόρων παθολογικῶν καταστάσεων.

Πολλαὶ δὲ ἰατρικαὶ θεωρίαι τὴν ἀρχήν τους ἔχουν εἰς φιλοσοφικὰς δοξασίας. Ἡ περὶ τῶν χυμῶν λ.χ. θεωρία, ἥτις διεμορφώθη εἰς τέλειον ἰατρικὸν σύστημα ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς ἰατρικῆς, τὴν ἀρχήν της ἔσχεν ἀπὸ τῆς Πυθαγορείου σχολῆς. (Πλουτάρχ. περὶ Ἀρεσκ. φιλ. β, 5, 609).

Τὰ δὲ ἐκ τῆς χολῆς νοσήματα προέρχονται ἐκ τῶν δοξασιῶν τοῦ Ἀναξαγόρου (Ἀριστ. π. Ζ. ἱστ. β, 4). Ἡ θεωρία περὶ τῆς ἐμφύτου θερμασίας ἀνήκει εἰς τὸν Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτην. (Διογ. Λαέρτ. β, IX, VIII). Ἡ δὲ θεωρία περὶ ἀπεκκρίσεως τοῦ σπέρματος ἐξ ὅλων τῶν μορίων τοῦ σώματος (ὅρα Ἱππ. περὶ Γονῆς τόμ. 7ος, σελ. 474, ἔκδ. Littrè) ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Δημοκρίτου (βλ. Ἀριστ. π. Ζ. γεν. β, 4, 1 καὶ Γαλ. περὶ Φιλ. ἱστ. τόμ. XIX, σελ. 322—337).

Ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς θὰ εἴδωμεν ἀλλαχοῦ, τονίζει χαρακτηριστικῶς (Αἰσθήσ. κεφ. 1) περὶ τῆς τάσεως τῶν φυσικῶν ν' ἀσχολοῦνται εἰς τὰ ἰατρικὰ προβλήματα: «Φυσικοῦ δὲ καὶ περὶ ὑγιείας καὶ νόσου, οὐ μόνον ἐστὶν ἰατροῦ, ἀλλὰ καὶ φυσικοῦ... ἐπεὶ ὅτι γε σύνορος ἡ πραγματεία μέχρι τινός ἐστι, μαρτυρεῖ τὸ γινόμενον, τῶν γὰρ ἰατρῶν ὅσοι κομψοὶ καὶ περίεργοι, καὶ τὴν περὶ φύσεως πραγματευθέντων οἱ χαριέστεροι σχεδὸν τελευτῶσιν εἰς τὰς ἰατρικὰς ἀρχάς». Κατὰ ταῦτα ἀναμφηρίστως πολλὰ ὀφείλει ἡ ἰατρικὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καθὼς καὶ ἡ φιλοσοφία εἰς τὴν ἰατρικήν, διότι ἡ μὲν φιλοσοφία διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς ἐρεύνης τοῦ «καθ' ἕκαστον» καὶ τῆς «τοῦ ὅλου» φύσεως, καὶ ἡ ἰατρικὴ διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν φυσικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸν «ΝΟΜΩ καὶ ΦΥΣΕΙ», κατόρθωσαν νὰ κατανοήσουν τὴν λεπτομερῆ φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ νὰ καταπολεμήσουν τὰς φθοροποιοὺς δυνάμεις.

---

1) Πρβλ. τὸ ἐμὸν Ἡ ἀνατομικὴ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων παρ' ἀρχαίοις, 1950, Εἰσαγ.—Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ.

«Παρὰ τοῖς γονεῦσιν ἐκ παίδων ἀσκουμένοις, ὥσπερ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, οὕτως ἀνατέμνειν. Ἱκανῶς γὰρ ἐσπουδάκασιν οἱ παλαιοὶ τὴν ἀνατομήν, οὐκ ἰατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλόσοφος» (Γαλ. II, 280).

2) «Λέγουσι τοὺς Πυθαγορείους πάνυ σφόδρα περὶ τὴν ἰατρικὴν σπουδάσαι τέχνην. Καὶ Πλάτων δὲ φροντίδα εἰς αὐτὴν ἔσχε πλείστην, καὶ Ἀριστοτέλης ὁ Νικομάχου καὶ ἄλλοι πολλοί». (Αἰλιναινοῦ Ποικ. Ἱστ. IX, κ δ.).

Ἀπὸ τὰ πρῶτα της βήματα τὴν φιλοσοφίαν ἀπησχόλησεν ἡ ὑψηλὴ ἰδέα πόθεν προῆλθεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ποῖοι νόμοι διέπουν τὴν φύσιν ἐν ᾗ διαβιοῖ, πόθεν ὁ ζῶν ὀργανισμὸς ἀρύει τὰς δυνάμεις ζωῆς του καὶ ὁποία ἡ σχέσις του πρὸς τὴν γύρω αὐτῆς φύσιν. Ποία τουτέστιν ἡ σχέσις τοῦ μικροκόσμου πρὸς τὸν μακρόκοσμον.

Ἕκαστος ὀργανισμὸς κέκτηται οἰκείαν φύσιν καὶ ἰδιάζουσαν ζωϊκὴν δύναμιν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ συνέχουσα ἀρχή, ἥτις διοικεῖ καὶ κατευθύνει τοῦτον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ φυσικοῦ του προορισμοῦ.

Ἀλλ' ἡ φύσις τοῦ «καθ' ἕκαστον», κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἔκφρασιν, ἀντλεῖ δύναμιν ὑπάρξεως ἐκ τῆς ἐν γένει φύσεως, ἤτοι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ «καθ' ὅλου», ἤτοι ὁ μικρόκοσμος, κατ' ἄλλην φιλοσοφικὴν ἔκφρασιν, διαβιοῖ ἐν τῷ μακροκόσμῳ.

Ὅπως δηλονότι ἡ φύσις ἑκάστου ὀργάνου καὶ μορίου τοῦ σώματος ἔχει στενὴν καὶ ἄμεσον ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ συνόλου ὀργανισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, δὲν ἵσταται ὡς ἀνεξάρτητος μονὰς ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνόλου φύσεως, ἀλλὰ τοὐναντίον τυγχάνει στενῶς μετ' αὐτῆς συνυφασμένη, ἀφοῦ συνίσταται ἐκ τῶν αὐτῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ ὑπόκειται εἰς τοὺς αὐτοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς γενέσεως καὶ τῆς μεταβολῆς.

Ἐν συντόμῳ λόγῳ ἡ προϊπποκρατικὴ ἰατρικὴ ἀπὸ θεωρητικῆς ἐπόψεως, ἦτο ἀρκούντως προηγμένη καὶ ἀδελφωμένη μετὰ τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐνῷ ὡς φυσικὴ ἐπιστήμη ἐκέκτητο εὐρύτατον περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τῶν δοξασιῶν τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων, ὡς πρακτικὴ ὅμως εἶχε πολὺ στενὰ ὅρια, διότι ἡ φιλοσοφία διὰ τῆς σπουδῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς ἰατρικῆς εἰς τὴν γενικὴν φυσιολογίαν, προήγαγε ταύτην μὲν ὡς ἐπιστήμην, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἰατρικὸν περιεχόμενον ἀνεμείχθη, ἐν πολλοῖς, μὲ ἀκαταλήπτους εἰς τοὺς περισσοτέρους δοξασίας, ἀπεξενώθη τῶν πρακτικῶν γεγονότων καὶ φαινομένων καὶ κατέστη κτῆμα τῶν ὀλίγων, δηλαδὴ τῶν φιλοσοφούντων καὶ τῶν λίαν πεπαιδευμένων Ἀσκληπιαδῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἔγκλεισις τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸ πεδίον δράσεως εἰς τοὺς ἀγύρτας καὶ ἡ ἀγυρτεία καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐγιγαντώθησαν ἐπικινδύνως διὰ τὴν ἰατρικήν. Εἰς τὴν ἐπικίνδυνον αὐτὴν καμπὴν τῆς ἰατρικῆς, εὐτυχῶς, ἐνεφανίσθη ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς, ὅστις ἀπήλλαξε ταύτην τῆς πιέσεως τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ τῆς ἀγυρτείας καὶ τῆς μαγείας, καθὼς καὶ τῆς πιέσεως ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ στενὰ ὅρια τῶν Ἀσκληπιείων, καὶ τὴν κατέστησε πραγματικῶς ἐλευθέραν ἐπιστήμην.

***

Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι ἀπέδωκαν τὴν φυσικὴν σύνθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, καθὼς καὶ τῶν ὄντων ἐν γένει, εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν πρώτων ἀρχῶν ἢ τῶν φυσικῶν καλουμένων στοιχείων· ἤτοι εἰς τὸ π ῦ ρ, τὸ ὕ δ ω ρ, τὴν γ ῆ ν καὶ τὸν ἀ έ ρ α. Καὶ καθ' Ἱπποκράτη, τὴν ὀργανικὴν καὶ τὴν ἀνόργανον φύσιν συνίστησι ὁ συγκερασμὸς (κρᾶσις) τῶν τεσσάρων φυσικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα καλοῦνται ὑπὸ τῶν φυσικῶν καὶ ἄφθαρτα ἢ ἀγέννητα ἢ ὁμοιομερῆ, διότι διὰ τῆς χωνεύσεως αὐτῶν γεννῶνται καὶ τὰ ὑλικὰ καὶ τὰ ψυχικὰ στοιχεῖα τοῦ ὀργανισμοῦ.

Τὰ φυσικὰ στοιχεῖα μεταφέρονται εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων ἐκ τῆς γῆς διὰ τῶν προσλαμβανομένων τροφῶν, αἱ ὁποῖαι ὑποκείμεναι εἰς τὴν πέψιν ἀφομοιοῦνται εἰς ὀργανικὴν οὐσίαν.

Τῶν σωμάτων δὲ διαλυομένων, ἕκαστον φυσικὸν στοιχεῖον ἑνοῦται πρὸς τὸ οἰκεῖον στοιχεῖον ἐν τῇ φύσει καὶ τοιουτοτρόπως οὐδὲν ἀπόλλυται ἐν τῷ [κόσμῳ. «*Ἀπόλλυνται μὲν νῦν οὐδὲν ἁπάντων χρημάτων, οὐδὲ γίνεται ὅ,τι μὴ καὶ πρότερον ἦν, ξυμμισγόμενα δὲ καὶ διακρινόμενα ἀλλοιοῦται*» (Ἱππ. π. Διαίτης 4—Ἀναξ. Dox. Ἑλ. IV, 478, 2). Ὁ Ξενοφάνης ἐξέφερε τοῦτο κατὰ τρόπον σαφέστερον· «ἐκ γαίης γὰρ πάντα καὶ εἰς γῆν τελευτᾷ». (Πλουτ. 875, 1).

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἱπποκράτους ἐξετράφη διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ ἰατρική του προσέλαβε βέβαιον ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα ἐκ τῶν κατακτήσεων τῆς φιλοσοφίας ταύτης, ἥτις καθοδηγεῖται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστήμης. Καὶ τῷ ὄντι μεγάλαι ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι ἐξηνέχθησαν τὸ πρῶτον παρὰ τῶν προσωκρατικῶν καὶ διετυπώθησαν ἀργότερον ὡς ἰατρικὰ συστήματα. Οὕτως λ.χ. πρῶτος ὁ ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ γίνεται εἰσηγητὴς τῆς ἐξελικτικῆς τῶν ὄντων θεωρίας, ἥτις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας κατέστη μέγιστον βιολογικὸν γεγονός, ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ. Πρῶτος ἐπίσης ὁ ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ ἀποδίδει τὴν δέουσαν σημασίαν τοῦ ἀέρος (πνεύματος—ὀξυγόνου) διὰ τὴν σημασίαν τῆς ζωῆς. Καὶ πρῶτος ὁ ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ διαβλέπει τὴν φυσικὴν τοῦ ὀργανισμοῦ σύνθεσιν εἰς ἁ ρ μ ο ν ί α ν τῶν φυσικῶν στοιχείων, καὶ ἐν τῇ σχολῇ του ἄρχεται διαμορφούμενον τὸ ἰατρικὸν ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνοίγονται αἱ πύλαι τῆς ἐξελίξεως τῆς ἰατρικῆς. Ὁ δὲ σοφὸς τῆς Κῶ μεγάλως ἐπωφελήθη ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης, διότι καὶ ἡ διδασκαλία του περὶ εὐκρασίας τῶν χυμῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς Πυθαγορείου ἁρμονίας, καὶ ἡ θεωρία του περὶ κριτικῶν ἡμερῶν ὡς βάσιν ἔχει τὴν ἁρμονίαν τῶν ἀριθμῶν τῆς Πυθαγορείου σχολῆς, κυρίως δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ διαμόρφωσις τῆς ἰατρικῆς τοῦ Ἱπποκράτους, ἐκεῖθεν παραλαμβάνει καθοδήγησιν. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἱπποκράτης δὲν ἠκολούθησε δουλικῶς τὰς διαφόρους δόξας τῶν φιλοσόφων διότι ἡ διδασκαλία του θεμελιοῦται ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς αὐτοψίας τῶν γεγονότων. Ἀλλὰ καὶ ἔργα τινὰ τῆς Ἱπποκρατείου Συλλογῆς ἔχουν ὑποστῇ καταφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας, διότι εὑρίσκονται ἐν στενῇ σχέσει ἀπὸ φυσιολογικῆς καὶ αἰτιολογικῆς ἀπόψεως, πρὸς τὰς προσωκρατικὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας.

Καὶ ὁ σπουδαῖος τοῦ Ἱπποκράτους περὶ ΦΥΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ λόγος κυρίως ἔχει τὴν ἀρχήν του εἰς τὰς γνώσεις τῆς Προσωκρατικῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἀνεπτύχθη εἰς ἰατρικὸν σύστημα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ τῆς Κῶ.

Ἐπίσης καὶ τὰς γνώσεις του ὁ Ἱπποκράτης περὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς κέντρου τοῦ νευρικοῦ καὶ ψυχικοῦ συστήματος ἀντλεῖ παρὰ τοῦ Ἀλκμέωνος, ὅστις πρῶτος διδάσκει περὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, κινήσεως καὶ αἰσθήσεως. Ἐπίσης παρὰ τοῦ Ἀλκμέωνος παραλαμβάνει ὁ Ἱπποκράτης τὴν ἀρχικὴν ἰδέαν περὶ εὐκρασίας τῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ χυμῶν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας. Πολλάς, ἐν ὀλίγοις, γνώσεις ὁ Ἱπποκράτης, ὡς ἐπιστήμων δέχεται ἐκ τῆς Πυθαγορείου σχολῆς καὶ τοῦ Ἀλκμέωνος, τὰς ὁποίας τροποποιεῖ καὶ διευρύνει, παρουσιάζων καταπλήσσουσαν πρωτοβουλίαν. Ἡ δὲ διδασκαλία τοῦ Ἀλκμέωνος ἐξήσκησεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς ἰατρικῆς τοῦ Ἱπποκράτους.

Ἐπίσης ἐκ τοῦ Διογένους τοῦ Ἀπολλωνιάτου, ὅστις ἐπρέσβευεν ὅτι ὁ ἀὴρ κυβερνᾷ τὰ πάντα· καὶ ὑπὸ τούτου πάντας καὶ κυβερνᾶσθαι καὶ πάντων κρατεῖν» (Vors. 11[6], 60, 19—61, 4). παρέλαβε καὶ ὁ Ἱπποκράτης τὴν ἰδέαν ὅτι «οὗτος (δηλ. ὁ ἀὴρ) μέγιστος ἐν τοῖσι πᾶσι σώμασι δυνάστης ἐστίν». (Ἱππ. π. Φυσῶν 1).

Καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Διογένους περὶ νόσων ἐκ τῆς διαταραχῆς τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, δέχεται ὁ Ἱπποκράτης καὶ τὰς εἰσάγει εἰς τὴν ἰατρικήν του, ὡς καὶ τὰς περὶ τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος ἀντιλήψεις, τὰς ὁποίας οὗτος συστηματοποιεῖ.

Καὶ ἐν συντόμῳ λόγῳ, ἡ ἰατρικὴ μέθοδος τοῦ Ἱπποκράτους κατὰ βάθος κέκτηται φυσικοφιλοσοφικὴν σκέψιν, καὶ σύμπασα ἡ μετέπειτα ἰατρική, ἡ ὁποία διαμορφοῦται ἐπὶ τῶν Ἱπποκρατικῶν ἀντιλήψεων. Ἡ δὲ φιλοσοφία, λέγει ὁ Sprengel [1] εἶναι

---

1) Versuch einer pragmatischen Geschichte der arzneikunde ἔκδ. 4 τόμ. I, σελ. 2 Leipzig 1846.

ἡ μήτηρ τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς καὶ ἡ πρόοδος τῆς μιᾶς ἴσταται μὲ τὴν ἄνοδον τῆς ἑτέρας εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν ἐξέλιξιν, εἰς ἕνα ἄρρηκτον δεσμόν».

Θαλῆς ὁ Μιλήσιος

Εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν (643—548) τὴν καταγωγὴν Μιλήσιος καὶ γένους λαμπροῦ. Περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον καὶ συνδιέτριψε μετὰ τῶν ἱερέων.

Ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐθεώρει τὸ Ὕ δ ω ρ. «Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἀρχὴν τῶν ὄντων ἀπεφήνατο τὸ ὕδωρ, ἐξ ὕδατος γάρ φησι τὰ πάντα εἶναι καὶ εἰς ὕδωρ τὰ πάντα ἀναλύεσθαι» (Ἐκλογαὶ Στοβ. I, 10, 12—ΔΟΞ. 276, 5).

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης· «ὁ Θαλῆς ὕδωρ εἶναι φησιν, λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ταύτην ἐκ τῶν πάντων ὁρᾶν τὴν τροφὴν ὑγρὰν οὖσαν καὶ αὐτὸ τὸ θερμόν, ἐκ τούτου γιγνόμενον καὶ τούτῳ ζῶν (τὸ δ' ἐξ οὗ γίγνεται τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ πάντων) διά τε δὴ τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην ὑγρὰν ἔχειν· τὸ δὲ ὕδωρ ἀρχὴ τῆς φύσεως ἐστι τοῖς ὑγροῖς». (Ἀριστ. Μεταφ. A, 3, 983 β 6).

Ἡ γονή, ἔλεγεν, ἐξ ἧς τὰ πάντα προέρχονται εἶναι ὑγρά, τὰ δὲ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, τρεφόμενα ὑπὸ τῶν ὑγρῶν στοιχείων, καρποφοροῦν καὶ διατηροῦνται ἐν τῇ ζωῇ (πρβλ. Πλουτ. 875, 49—Ἐκλογ. Στοβ. 122 —Fragn. Diels. 1, 12, 14).

Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος

Μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Θάλητος. Ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐξελάμβανε τὸ Ἄ π ε ι ρ ο ν. «Οὗτος ἔφασκεν ἀρχὴν καὶ στοιχεῖον τὸ ἄπειρον, οὐ διορίζων ἀέρα ἢ ὕδωρ ἢ ἄλλο τι. Κατὰ μὲν μέρη μεταβάλλειν, τὸ δὲ πᾶν ἀμετάβλητον εἶναι» (Διογ. II, 1—2 Fr. DIELS—KRANZ A⁶, σελ. 81—ΔΟΞ. 277).

Ἤτοι τὸ σύνολον τῆς ἐν γένει φύσεως καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου παραμένουν ἀμετάβλητα, ἐνῷ ὑπόκεινται εἰς ἀλλοίωσιν τὰ μέρη δηλ. τὰ διάφορα ὄργανα.

Ὁ Ἀναξίμανδρος εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς παραγωγικῆς θεωρίας, τὴν ὁποίαν διεμόρφωσε κυρίως ὁ Δαρβίνος, διατυπώσας τὴν γνωστὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως.

Ὁ ἄνθρωπος ὑποστηρίζει ὁ Ἀναξίμανδρος προέρχεται ἀπὸ τὰς κατωτάτας βαθμίδας τῶν ζώων δι' ἐξελίξεως καὶ κυρίως ἐκ τῶν ἰχθύων. «... *τὸν δὲ ἄνθρωπον ἑτέρῳ ζῴῳ γεγονέναι, τουτέστι ἰχθύϊ, παραπλήσιον κατ' ἀρχάς*». (DIELS — KRANZ Vors. A⁶. 12, 11 σελ. 84).

Καὶ πάλιν· «*κατ' ἀρχὰς ἐξ ἀλλοειδῶν ζῴων ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη*» (ΔΟΞ. 135 — Ἀριστ. Φυσικὰ III, 4).

Ἡ θάλασσα περιέχει ὅλα τὰ χημικὰ στοιχεῖα, τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς καὶ σχεδὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν πρὸς τὰ ὑγρὰ στοιχεῖα τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῶν ζῴων, ὡς τοῦτο ἀπεδείχθη ὑπὸ τῆς συγχρόνου χημείας, ἐπομένως ἡ θεωρία τοῦ Ἀναξιμάνδρου περιέχει στοιχεῖα θετικότητος καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη, ἡ ὁποία μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων τυγχάνει λίαν ἀξιοπαρατήρητος. «Ἀναξίμανδρος ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῷα φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθώδεσι, προβαινούσης δὲ τῆς ἡλικίας ἀποβαίνειν ἐπὶ τὸ ξηρότερον καὶ περιρρηγνυμένου τοῦ φλοιοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι». (Πλούτ. V, 19—ΔΟΞ. 430—Γαλ. XIX, 335).

Ἀναξιμένης Εὐρυστράτου Μιλήσιος

Ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων καὶ γενεσιουργὸν αὐτῶν αἰτίαν ἐθεώρει τὸν ἀ έ ρ α (=πνεῦμα), οὐχὶ κατὰ τρόπον ἀόριστον, ἀλλὰ συγκεκριμένον. Ὑπεστήριζεν δηλ. ὅτι διὰ τῆς ἀενάου τοῦ ἀέρος κινήσεως προκύπτουν μεταβολαὶ τῶν σωμάτων, τουτέστι μ ά-

νωσις (ἀραίωσις) καὶ πύκνωσις». «Οὗτος ἀρχὴν ἀέρα εἶπε καὶ τὸ ἄπειρον» (Διογ. II, 3—FR. DIELS—KRANZ A⁶, 13, 1 σελ. 90).

Καὶ κατὰ Ἀέτιον: «Ἀναξίμανδρος Εὐρυστράτου Μιλήσιος ἀρχὴν τῶν ὄντων *ἀέρα* ἀπεφήνατο, ἐκ γὰρ τούτου πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς αὐτὸν πάλιν ἀναφύεσθαι· — οἷον ἡ ψυχή, φησιν, ἡ ἡμετέρα ἀὴρ οὖσα συγκρατεῖ ἡμᾶς, καὶ ὅλον τὸν κόσμον πνεῦμα καὶ ἀέρα περιέχει. Λέγεται δὲ συνωνύμως ἀὴρ καὶ πνεῦμα» (Ἀέτιος 1, 3, 4 — DIELS — KRANZ A⁶, σελ. 95).

Ἐκ τοῦ ἀέρος προέρχονται τὰ πάντα καὶ εἰς αὐτὸν διαλυόμενα καταλήγουν. Ἡ μὲν μάνωσις προϋποθέτει τὴν ἐπενέργειαν τῆς θερμότητος, ἡ δὲ πύκνωσις τοῦ ψυχροῦ.

Πυθαγόρας ὁ Σάμιος

Ὁ Πυθαγόρας ἐγεννήθη εἰς τὴν Σάμον τὴν ΣΤ΄. π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἦτο κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ εἷς ἀπὸ τοὺς ἐνδοξοτέρους φυσικοὺς φιλοσόφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Μέγας ἀστρονόμος, ἔξοχος μαθηματικός, γεωμέτρης, φυσικός, ἰατρὸς καὶ πολιτικός. Οὗτος περιηγηθεὶς πολλὰς ξενικὰς χώρας, ὅπως τὴν Φοινίκην, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀσίαν, τὰς Ἰνδίας, καὶ ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, προσεπορίσατο γνώσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἰατρικήν. 22 ὁλόκληρα ἔτη συνδιέτριψε μετὰ τῶν σοφῶν ἱερέων τῶν Φαραώ, καὶ ἐμυήθη εἰς τὸν μυστικισμὸν καὶ τὸν συμβολισμὸν τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἱερατείου. Ἀκολούθως ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα, παρέμεινεν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 530, ὁπότε ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸνὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀποικισθέντα Κρότωνα, ἔνθα ἵδρυσε τὴν περιώνυμον τοῦ Κρότωνος Σχολήν. Ἐν τῇ σχολῇ δὲ ταύτῃ ἔθεσε τὰς ἀρχὰς ἰδίας φιλοσοφικῆς κατευθύνσεως, τῆς μαθηματικῆς καὶ ἠθικῆς φιλοσοφίας, ἀποδεχόμενος ὅτι πᾶσα γενεσιουργὸς αἰτία τῶν ὄντων ἐκφράζεται δι' ἀριθμῶν.

Οἱ ἀριθμοὶ δηλ., παριστοῦν τὰς ἁπλᾶς εἰκόνας τῶν στοιχείων, πάντα δὲ τὰ φαινόμενα καὶ τὰ φυσικὰ γεγονότα δύνανται νὰ ἑρμηνευθοῦν δι' ἀριθμῶν καὶ νὰ παρασταθοῦν ὡς σχέσεις ἀριθμῶν καὶ οὐχὶ ὅτι δῆθεν αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων.

Τὰ κύρια μαθήματα τῆς Πυθαγορείου σχολῆς ἦσαν ἡ γυμναστική, ἡ μουσική, ἡ ἰατρικὴ ὡς φυσικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὑγιεινὴ καὶ κυρίως ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀριθμῶν, ἡ ὁποία εἶχε περιαχθῆ εἰς τὸ τελειότερον σύστημα.

Ὁ Πυθαγόρας ἐδίδαξε τὴν ἁρμονίαν τῆς φύσεως. Τὸ εἶδος, ἡ μορφὴ καὶ ἡ γένεσις τῶν φυσικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν καθόλου φύσιν καὶ τὴν φύσιν τῶν διαφόρων ζῴων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ τῶν στοιχείων τῆς ὕλης ἐν γένει καὶ τοῦ πνεύματος, ἀπεικονίζονται ὡς σχέσεις ἀριθμῶν. Ἡ ἁρμονία, ἡ τάξις καὶ ἡ εὐκοσμία τοῦ σύμπαντος δύνανται νὰ παρασταθοῦν δι' ἁπλῆς ἀναλογίας τῶν ἀριθμῶν. Διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο καταληπτόν, λαμβάνομεν ὡς παράδειγμα τὰ ἁπλᾶ χημικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζονται εἰς τὸν ἀτομικὸν πίνακα τοῦ Μεντελγιὲφ δι' ἑνὸς ἀριθμοῦ. Ἐπίσης καὶ τὴν ἀντίληψιν καθ' ἣν τὰ ἔμβια ὄντα προκύπτουν ἐκ τῆς βιολογικῆς πλοκῆς ὡρισμένου δι' ἕκαστον εἶδος ἀριθμοῦ χρωματοσωματίων, ὅστις εἶναι πάντοτε σταθερός. Κατὰ ταῦτα, ἕκαστον εἶδος ζῴου ἢ φυτοῦ δύναται νὰ παρασταθῇ δι' ὡρισμένου ἀριθμοῦ, ὅστις παριστᾷ τὸν ἀριθμὸν χρωματοσωματίων.

Ἡ τάξις τοῦ κόσμου ἐν γένει καὶ τῆς ζωῆς, θὰ κριθῇ διὰ τῶν ἀριθμῶν. Ἡμέραι, ἑβδομάδαι, ἔτη, ὧραι, εἶναι τάξις καὶ θὰ κριθοῦν διὰ τῶν ἀριθμῶν. Ἄνθρωποι, ὄργανα, μέλη τοῦ σώματος, κύτταρα, εἶναι ἀριθμοί. Ἡ ἁρμονία τούτων καὶ τῶν φυσικῶν στοιχείων παριστᾷ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑγείαν, τουναντίον ἡ δυσαρμονία τὴν νόσον, ἢ τὸν θάνατον. Ζωὴ τουτέστιν καὶ ὑγεία ἐκφράζεται διὰ τῆς ἁρμονίας τῶν ἀριθμῶν, ἡ δὲ παθολογικὴ κατάστασις μὲ τὸν θάνατον ὡς ἐκμηδένισις.

Ἐκ τῶν δύο γεννητικῶν κυττάρων προκύπτει ὁ τέλειος ὀργανισμὸς διὰ τῆς συγ-

κροτήσεως ἀπείρων κυττάρων, καὶ ὁ κόσμος σύγκειται ἐξ ἀπείρων ὄντων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδόθη πρὸς συνεννόησιν ἓν ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἀντικαθιστᾷ ἕνα ἀριθμόν, ὄνομα ἄρα καὶ ἀριθμὸς ταυτίζονται, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἀπολύτως.

Ἡ ὅλη δημιουργία στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἁρμονίας τῶν ἁπλῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ παρασταθῇ δι' ἑνὸς ἀριθμοῦ. Τὰ πάντα λοιπὸν εἶναι ἀριθμός, τὰ πάντα εἶναι ἁρμονία. «Alles ist Zahl, alles ist Harmonie». (Zeller I[6], σελ. 463).

Ἀλλ' ἡ οἰκονομία τοῦ συνόλου ὀργανισμοῦ ἐξικνεῖται μέχρις ἑνὸς σημείου, ἔχει δηλ. π έ ρ α ς, ἤτοι οἱ Πυθαγόρειοι ἀριθμοὶ προϋποθέτουν τὸ περαῖνον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπείρου τοῦ Ἀναξιμάνδρου.

Ὁ Πυθαγόρας, κατὰ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον, ἐσπούδασεν εἰδικῶς τὴν ἰατρικὴν καὶ διὰ τῶν σοφῶν του γνώσεων πολλὰ προσέφερεν εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς ἰατρικῆς θεωρίας καὶ ἐπομένως σπουδαίως συνέτεινεν εἰς τὴν θετικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰατρικῆς ὡς ἐπιστήμης.

Οὕτω εἰς τὰ ΧΡΥΣΑ ΕΠΗ διδάσκεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ συνηθίζῃ εἰς τὴν ἐγκράτειαν τῆς γαστρός, τοῦ ὕπνου, τῶν ἀφροδισίων ἔργων καὶ τῆς ὀργῆς. «Κρατεῖν δ' ἐθίζου τῶνδε· γαστρὸς μὲν πρώτιστα καὶ ὕπνου, λαγνείης τε καὶ θυμοῦ». Ἤτοι ἡ λαιμαργία, ὁ πολὺς ὕπνος, ἡ ἀσυγκράτητος λαγνεία, ὁ ἄγριος θυμὸς καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι πάθη, τὰ ὁποῖα διαταράσσουν τὰς κανονικὰς ὀργανικὰς λειτουργίας· «ἀλλ' εἴργου βρωτῶν», δι' ὃ ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ἐγκρατεῖς εἰς τὴν βρῶσιν καὶ τὴν πόσιν.

Ἡ ὑγεία ἐτόνιζεν εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πᾶς τις χρέος ἔχει νὰ ἐπιμελῆται ταύτης, ἀποφεύγων πᾶν τὸ ὑπερβολικόν· «μέτρον ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον». Ἄριστος δὲ ὢν διαιτολόγος συνίστα τὴν μετρίαν χρῆσιν πάντων.

Κατὰ Διογένην Λαέρτιον (VIII, 19): «παντὸς δὲ μᾶλλον μήτ' ἐρυθῖνον ἐσθίειν μήτε μελάνουρον, καρδίας δ' ἀπέχεσθαι καὶ κυάμων. Ἀριστοτέλης δέ φησι καὶ μήτρας καὶ τρίγλης ἐνίοτε. Αὐτὸν δὲ ἀρκεῖσθαι μέλιτι μόνῳ φασί τινες ἢ κηρίῳ ἢ ἄρτῳ, οἴνου δὲ μεθ' ἡμέραν μὴ γεύεσθαι· ὄψῳ τε τὰ πολλὰ λαχάνοις ἑφθοῖς τε καὶ ὠμοῖς, τοῖς δὲ θαλαττίοις σπανίως. Στολὴ δ' αὐτῷ λευκή, καθαρά, καὶ στρώματα λευκὰ ἐξ ἐρίων· τὰ γὰρ λινὰ οὔπω εἰς ἐκείνους ἀφῖκτο τοὺς τόπους. Οὐδέποτ' ἐγνώσθη οὔτ' διαχωρῶν οὔτε ἀφροδισιάζων οὔτε μεθυσθείς. Ἀπείχετο καὶ γέλωτος καὶ πάσης ἀρεσκείας, οἷον σκωμμάτων καὶ διηγημάτων φορτικῶν. Ὀργιζόμενός τ' οὔτ' οἰκέτην ἐκόλαζεν οὔτ' ἐλεύθερον οὐδένα . . . ».

Καὶ ἐν § 26 αὐτόθι: τόν τε περὶ τὴν γῆν ἀέρα ἄσειστον καὶ νοσερὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα θνητά· τὸν δὲ ἀνωτάτω ἀεικίνητόν τ' εἶναι καὶ καθαρὸν καὶ ὑγιᾶ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ἀθάνατα καὶ διὰ τοῦτο θεῖα. Ἥλιόν τε καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας εἶναι θεούς· ἐπικρατεῖν γὰρ τὸ θερμὸν ἐν αὐτοῖς, ὅπερ ἐστὶ ζ ω ῆ ς αἴτιον . . . καὶ ζῆν μὲν πάνθ' ὅσα μετέχει τοῦ θερμοῦ· διὸ καὶ τὰ φυτὰ ζῷα εἶναι ψυχὴν μέντοι μὴ ἔχειν πάντα. Εἶναι δὲ τὴν ψυχὴν ἀπόσπασμα αἰθέρος καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ, τῷ συμμετέχειν ψυχροῦ αἰθέρος. Διαφέρειν τε ψυχὴν ζωῆς· ἀθάνατον τ' εἶναι αὐτήν, ἐπειδήπερ καὶ τὸ ἀφ' οὗ ἀπέσπασται ἀθάνατόν ἐστι».

Ἡ ὑπέρμετρος πλήρωσις τῆς γαστρός, ὑπεστήριζε, προκαλεῖ βλάβην τῆς ὑγείας καὶ νωθρότητα τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ ὑπερβολικὴ ἄσκησις καταπόνησιν σώματος καὶ ψυχῆς Ἡ μεγάλη αὔξησις τῶν μυώνων ἐργάζεται εἰς βάρος τοῦ πνεύματος. Πρέπει ν' ἀπέχωμεν τῶν πολυτελῶν συμποσίων. Περιωρίζετο εἰς τὴν ἁπλῆν χορτοφαγίαν, ἀποφεύγων πᾶσαν συγκίνησιν καὶ ἀπεχόμενος κοινῶν φαγητῶν, τὰ ὁποῖα προετίμων οἱ λαϊκοί, ὅπως λ.χ. τοὺς κυαμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐτρέφοντο οἱ ἄνθρωποι τῶν κατωτέρων λαϊκῶν τάξεων τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου, «καρδίας ἀπέχεσθαι καὶ κυάμων», οἱ ὁποῖοι ἐσθιόμενοι ἀναπτύσσουν ἐντερικὰ ἀέρια.

Κανὼν καὶ ἄξιωμα τῆς Πυθαγορείου σχολῆς καὶ φιλοσοφίας ἦτο ἡ λ ι τ ό τ η ς τῆς διατροφῆς καὶ δ ι α β ι ώ σ ε ω ς ἐν γένει. Οἱ φανατικώτεροι μάλιστα τῶν πυθαγορείων ἀπέφευγον καὶ τὴν κρεοφαγίαν.

Ἡ δὲ πυθαγόρειος ἁγνεία, ἐπετυγχάνετο διὰ καθαρμῶν, λουτρῶν, περιρραντηρίων καὶ ἀποχῆς ἐκ παντὸς μιάσματος, κήδους καὶ λέχους, ἤτοι συνεύρεσιν μετὰ γυναικὸς κατὰ τὴν λοχείαν καὶ δι' ἀπορρίψεως τῶν θνησιδείων κρεῶν.

Τὸ ἡγεμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐτοποθέτει εἰς τὴν καρδίαν, τὸ δὲ λογικὸν καὶ νοητικὸν εἰς τὸν ἐγκέφαλον. (Πλούτ. Ἐπιτ. IV, 5—Dox. 391)

Τὸ σπέρμα, ἔλεγεν, ἀφρὸν τοῦ χρηστοτάτου αἵματος καὶ περίττωμα τῆς ἀφομοιωθείσης τροφῆς. (Dox. 417. Γαλ. XIX 321 K).

«Τὰ δὲ ζῷα γεννᾶσθαι ἐξ ἀλλήλων ἀπὸ σπερμάτων τὴν δὲ ἐκ γῆς γένεσιν ἀδύνατον ὑφίστασθαι. Τὸ δὲ σπέρμα εἶναι σταγόνα ἐγκεφάλου περιέχουσαν ἐν ἑαυτῇ θερμὸν ἀτμόν· ταύτην δὲ προσφερομένην τῇ μήτρᾳ ἀπὸ μὲν τοῦ ἐγκεφάλου ἰχῶρα καὶ ὑγρὸν καὶ αἷμα προΐεσθαι, ἐξ ὧν σάρκας τε καὶ νεῦρα καὶ ὀστᾶ καὶ τρίχας καὶ τὸ ὅλον συνίστασθαι σῶμα· ἀπὸ δὲ τοῦ ἀτμοῦ ψυχὴν καὶ αἴσθησιν.

Μορφοῦσθαι δὲ τὸ μὲν πρῶτον παγὲν ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα, κατὰ δὲ τοὺς τῆς ἁρμονίας λόγους ἐν ἑπτὰ ἢ ἐννέα ἢ δέκα τὸ πλεῖστον μησὶ τελειωθὲν ἀποκυΐσκεσθαι τὸ βρέφος· ἔχειν δ' ἐν αὐτῷ πάντας τοὺς λόγους τῆς ζωῆς, ὧν εἰρομένων συνέχεσθαι κατὰ τοὺς τῆς ἁρμονίας λόγους, ἑκάστων ἐν τεταγμένοις καιροῖς ἐπιγινομένων (Διογ. Λαέρτ. 28. 29).

Τὴν φωνὴν ἐθεώρει ἀσώματον. «Πυθαγόρας καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἀσώματον εἶναι τὴν φωνὴν ὑπολαμβάνουσιν. Οὐ γὰρ τὸν ἀέρα, ἀλλὰ τὸ σχῆμα τὸ περὶ ἀέρα καὶ τὴν ἐπιφάνειαν κατὰ ποιὰν πληγὴν γίνεσθαι φωνήν». (Γαλ. XIX 312 K).

Τὴν ψυχὴν ἐθεώρει ἄφθαρτον. «Πυθαγόρας καὶ Πλάτων ἄφθαρτον εἶναι τὴν ψυχὴν οἴονται· ἐξιοῦσαν γὰρ εἰς τοῦ παντὸς ψυχὴν ἀναχωρεῖν πρὸς τὸ ὁμογενὲς» (Γαλ. XIX 316).

Ἐγνώρισεν ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες κέκτηνται ᾠοθήκας καὶ σπέρμα «παραστάτας ἀπεστραμμένους . . . καὶ ἥδεται κατὰ τὴν συνουσίαν» (DOX. 417, 418, Γαλ. XIX 322) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην καὶ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι παρεδέχοντο ὅτι μόνον ὁ ἄνδρας ἔχει σπέρμα, ἡ δὲ γυνὴ συμβάλλεται εἰς τὴν σύλληψιν διὰ τοῦ καταμηνίου αἵματος.

Ἐγνώριζε καὶ τὴν βιολογικὴν δύναμιν τοῦ σπέρματος. «Πυθαγόρας καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἀσώματον μὲν εἶναι τὴν δύναμιν τοῦ σπέρματος, ὥσπερ νοῦν τὸν κινοῦντα». (Γαλ XIX 322 K).

Τὰς νόσους ἀπέδιδεν εἰς φυσικὰ αἴτια καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θερμοῦ. «Πυθαγόρας φησὶ τὰς νόσους γίγνεσθαι τοῦ σώματος διὰ τὸ θερμότερον ἐστι τὸ πλέον τῷ μετρίῳ, τὸ δὲ κρυμωδέστερον ἔλασσον τοῦτο». (Γαλ. XIX 344 K)..

Ἀσφαλῶς ὁ Πυθαγόρας δὲν ὑπῆρξε ἐξέχουσα ἰατρικὴ προσωπικότης, οὔτε ἡ σχολή του τὸν ἀπέδειξε τοιοῦτον, ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς, καὶ μεγάλως ἀνεπτύχθη ἡ ἰατρικὴ θεωρία καὶ μεγάλη κυρίως ἐδόθη προώθησις εἰς κλάδους τινὰς τῆς ἰατρικῆς, ἤτοι ὑγιεινῆς, διαιτολογίας καὶ νοσολογίας.

Ἡ νοσολογία του δὲν ἐκείνη τυγχάνει ἰδιότυπος, διότι δὲν ἀσχολεῖται, ὡς πράττει ἡ ἰατρική, εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τῶν νόσων, ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ, δηλ. ἀντικείμενον ἐρεύνης τῆς Πυθαγορείου ἰατρικῆς εἶναι ἡ παρέκκλισις τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ἤτοι ἀσχολεῖται περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ εἴδους, ἡ φυσικὴ τοῦ ὁποίου συγκρότησις καὶ ὑγεία, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἁρμονίας τῶν φυσικῶν στοιχείων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος εἰς τὴν διαταραχὴν τῆς ἁρμονίας ταύτης καθίσταται κακοδαίμων καὶ ἄρρωστος.

«Ὑγείαν, ἐνόμιζε, τὴν τοῦ εἴδους διαμονήν, νόσον δὲ τὴν τούτου φθοράν» (Διογ. Λαέρτ. VIII 35—Vors.[5] 58, 3).

Ἀλκμέων ὁ Κροτωνιάτης (540 π.Χ.)

Ἀλκμέων Κροτωνιάτης καὶ οὗτος Πυθαγόρου διήκουσε· καὶ τὰ πλεῖστά γε [τὰ] ἰατρικὰ λέγει, ὅμως δὲ καὶ φυσιολογεῖ». (Διογ. VIII, Fr. Diels. - Kranz A⁶, 24 σελ. 210, 1).

Ὑπῆρξε θεωρητικὸς ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος ἱκανώτατος. Αἱ δὲ σπουδαιότεραι αὐτοῦ ἐργασίαι καὶ παρατηρήσεις ἀναφέρονται εἰς ἀνατομικὰς ἐπὶ ζῴων μελέτας καὶ ἀνθρωπίνων πτωμάτων. Ὑπῆρξε δηλονότι εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἐμπείρων ἀνατομικῶν καὶ φυσιολόγων καὶ πολλὰ ὠφέλησε τὴν ἰατρικὴν διὰ τῶν πολυτίμων αὐτοῦ γνώσεων.

Φέρεται ὡς ὁ πρῶτος ἀνακαλύψας τὰ κυριώτερα νεῦρα, τὰ ὁποῖα καλεῖ π ό ρ ο υ ς. Ἐγνώριζε τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν καὶ ὡς φαίνεται διεχώριζε τῶν ἀρτηριῶν τὰς φλέβας. Ἐγνώριζεν ἐπίσης τὴν ε ὐ σ τ α χ ι α ν ὴ ν σάλπιγγα τῶν ὤτων καὶ πρῶτος αὐτὸς διεπίστωσε τὴν ὕπαρξιν τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου.

Περὶ τῆς ἀκοῆς ἔλεγεν· «Ἀλκμέων ἀκούειν ἡμᾶς φησι τῷ κενῷ τῷ ἐντὸς τοῦ ὠτός· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ περιηχοῦν κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος εἰσβολήν· πάντα γὰρ τὰ κενὰ ἠχεῖ». (Γαλ. XIX 309 K).

Τὸν ἐ γ κ έ φ α λ ο ν, τὴν κ α ρ δ ί α ν, τὸν ὀ μ φ α λ ὸ ν καὶ τὰ α ἰ δ ο ῖ α ἐθεώρει ὡς π η γ ὰ ς τῆς ζωῆς. Τὸ δὲ σ π έ ρ μ α ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου. «ἐγκεφάλου μέρος» (Γαλ. XIX 325, K).

Τὸ σπέρμα παράγεται δὲ εἰς τὸ ἄρρεν κατὰ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας (Ἀριστ. Ιστ. Ζ. Η, 1—158α 12).

Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων συνίσταται ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν φυσικῶν ποιητοτήτων τῆς θερμότητος, τῆς ὑγρότητος, τῆς ξηρότητος καὶ τῆς ψυχρότητος, καθὼς καὶ τῆς γλυκύτητος καὶ τῆς πικρότητος

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πνευματικὸν ὄν, διαφέρων τῶν λοιπῶν ζῴων κατὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν νόησιν, καὶ τὰ ζῷα αἰσθάνονται μέν, ἀλλὰ δὲν ἀντιλαμβάνονται. «Ἄνθρωπον γάρ φησι τῶν ἄλλων διαφέρειν ὅτι μόνον ξυνίησι τὰ δ' ἄλλα αἰσθάνεται μέν, οὐ ξυνίησι δέ». (Θεοφρ. π. Αἰσθησ. 25—Dox. 506, Diels - Kranz A⁶, 24, σελ. 211, 5).

Ἅπασαι αἱ αἰσθήσεις γίνονται αἰσθηταὶ ὑπὸ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἡ αἴσθησις διαβιβάζεται διὰ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων (πόρων).

Ὅθεν γευόμεθα καὶ ἀκούωμεν, ὀσφραινόμεθα καὶ ὁρῶμεν διὰ τοῦ ἐγκεφάλου. «Ἀλκμέων ἐν τῷ ἐγκεφαλῳ φησὶν εἶναι τὸ ἡγεμονικόν, τούτῳ οὖν ὀσφραινόμεθα ἔλκοντος διὰ τῶν ἀναπνοῶν τὰς ὀσμάς». (Γαλ. XIX 310). Εἰδικώτερον περὶ τῆς γεύσεως παρεδέχετο ὅτι αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν χυμῶν. «Ἀλκμέων οἴεται τῷ ὑγρῷ καὶ τῷ χλιαρῷ τῷ ἐν τῇ γλώττῃ πρὸς τῇ μαλακότητι κρίνεσθαι τοὺς χυμούς». (Γαλ. XIX 310 K).

Ὁ ὕπνος γίνεται ἐκ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ αἵματος ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὰς αἱμορρόους φλέβας. (Γαλ. XIX 339).

Θ ά ν α τ ο ς προκύπτει ἐκ τῆς παντελοῦς καὶ συνεχοῦς ἀναχωρήσεως τοῦ αἵματος ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἡ ὑ γ ε ί α προκύπτει ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν στοιχείων ὑγροῦ, ξηροῦ, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καθὼς καὶ τῶν χυμῶν πικροῦ καὶ γλυκέος. «Ἀλκμέων τῆς μὲν ὑγείας εἶναι συνεκτικὴν ἰσονομίαν τῶν δυνάμεων ὑγροῦ, θερμοῦ, ψυχροῦ, πικροῦ, γλυκέος καὶ τῶν λοιπῶν». (Γαλ. XIX 343 K).

Ν ό σ ο ς δὲ τοὐναντίον ἐκ τῆς ἀνωμάλου αὐτῶν συνθέσεως ἢ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐπικρατήσεως (μοναρχίας) καὶ δράσεως ἑνὸς στοιχείου, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς σιτήσεως ἢ ἀσιτίας.

Νόσοι ἐπίσης προέρχονται ἐξ ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, ἤτοι τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ ὕδατος, τοῦ ἀέρος κ.τ.τ., ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κοπώσεως καὶ ἐκ τῆς στερήσεως. «Τὴν δὲ ἐν αὐτοῖς μοναρχίαν (δηλ. τῶν στοιχείων) νόσον ποιητικήν· φθοροποιὸν γὰρ ἑκατέρου μο-

ναρχίαν. Καὶ νόσον συμπίπτειν ὡς μὲν ὑφ' οὗ ὑπερβολῇ θερμότητος ἢ ψυχρότητος, ὡς δὲ ἐξ οὗ διὰ πλῆθος οἷον ἢ ἔνδειαν, ὡς δ' ἐν οἷς ἢ αἷμα ἢ μυελὸν ἢ ἐγκέφαλον· ἐν γὰρ τούτοις ποτὲ κάκ ἑκ τῶν ἔξωθεν αἰτιῶν γίνεσθαι ὑδάτων ποιῶν ἢ χώρας ἢ κόπων ἢ ἀνάγκης ἢ τῶν τούτοις παραπλησίων. Τὴν δὲ ὑγείαν τὴν σύμμετρον τῶν ποιῶν κρᾶσιν». (Dox. 442. Γαλ. XIX 343).

Ἡ θεραπεία, ἐπρέσβευεν, ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων πρὸς τὸν νοσοποιὸν παράγοντα, ἤτοι ἐναντίον τῆς παθολογικῆς ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος θ' ἀντιταχθῇ τὸ ψύχος, ἐναντίον τοῦ ψύχους τὸ θερμόν, ἐναντίον τῆς ξηρότητος ἡ ὑγρότης κ.ο.κ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀλκμέωνος ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἰατρικῆς καὶ πολλαί του γνώσεις, ἀνατομικαί, φυσιολογικαί, θεραπευτικαί, ἐγένοντο δεκταὶ ὑφ' ὅλων τῶν μεταγενεστέρων, ἀφοῦ καὶ ὁ Ἱπποκράτης μεγάλως ἐπωφελήθη τούτων. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἔτυχον αἱ γνῶμαι του περὶ τῆς παθολογικῆς ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος, τῆς ὑγρότητος, τῆς ξηρότητος καὶ τῆς ψυχρότητος, ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Ἀλκμέωνος περὶ χυμῶν ἐπωφελήθη ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς καὶ διεμόρφωσεν, ἐκ τῶν δοξασιῶν τούτου καὶ τῆς Κνιδίου σχολῆς, τὸ ὑγροπαθολογικόν του σύστημα.

Εἰρήσθω ἐν συντόμῳ ὅτι ἐνῷ διὰ τοὺς Πυθαγορείους ἀντικείμενον ἐρεύνης ἦτο ἐξ ἴσου ὁ μακρόκοσμος καὶ ὁ μικρόκοσμος, διὰ τὸν Ἀλκμέωνα ἦτο κυρίως ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἰσονομία τοῦ ὑγροῦ, τοῦ ξηροῦ, τοῦ ψυχροῦ καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τῶν χυμῶν γλυκοῦ καὶ πικροῦ καθώριζεν τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐνῷ ἡ μοναρχία ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ αἴτιον γενέσεως νόσου καὶ παθολογικῆς ἐν γένει καταστάσεως. Νόσος παρεδέχετο ἐπίσης ὅτι προκαλεῖται διὰ πλῆθος τροφῆς ἢ ἀσιτίας, καθὼς καὶ ἐξ ἄλλων ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων.

Φιλόλαος Κροτωνιάτης

Ἦτο ἀρχαιότερος τοῦ Σωκράτους καὶ σύγχρονος σχεδὸν τοῦ Ἱπποκράτους, μαθητὴς δ' ὢν τοῦ Πυθαγόρου ἀπεδέχθη τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ.

Ὁ φιλόσοφος οὗτος, ἐπρέσβευεν, ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων προκύπτει τῇ ἐνεργείᾳ μόνον τῆς θερμότητος, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται ἐν τῇ μήτρᾳ καὶ τυγχάνει ἀμέτοχος τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ψυχροῦ στοιχείου, δεδομένου ὅτι καὶ τὸ σπέρμα εἶναι θερμὸν καὶ οὐδόλως ψυχρόν. «Φιλόλαος ὁ Κροτωνιάτης συνεστάναι φησὶν τὰ ἡμέτερα σώματα ἐκ θερμοῦ. Ἀμέτοχα γὰρ αὐτὰ εἶναι ψυχροῦ, ὑπομιμνήσκων ἀπό τινων τοιούτων τὸ σπέρμα εἶναι θερμόν, κατασκευαστικὸν δὲ τοῦτο τοῦ ζῴου. Καὶ ὁ τόπος δέ, ἐς ὃν ἡ καταβολὴ—μήτρα δ' αὕτη—ἐστὶν θερμοτέρα καὶ ἐοικυῖα ἐκείνῳ· τὸ δὲ ἐοικὸς τινι ταὐτὸ δύναται, ᾧ ἔοικεν· ἐπεὶ δὲ τὸ κατασκευάζον ἀμέτοχόν ἐστιν ψυχροῦ καὶ ὁ τόπος δέ, ἐν ᾧ ἡ καταβολή, ἀμέτοχός ἐστιν ψυχροῦ, δῆλον ὅτι καὶ τὸ κατασκευαζόμενον ζῷον τοιοῦτον γίνεται». (Πρβλ. Ἀνωνύμου Λονδινίου, Πάπυρον, ΙΑΤΡΙΚΑ ΜΕΝΩΝΕΙΑ, ἔκδ. Herm. Diels, 1893, σελ. 31—Hermes XXVIII 1983, σελ. 417).

Τέσσαρες, ἔλεγεν, ἐν τῷ περὶ ΦΥΣΕΩΣ εἶναι αἱ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου: «Ἐγκέφαλος, καρδία, ὀμφαλός, αἰδοῖον· κεφαλὴ μὲν νοός, καρδία δὲ ψυχῆς καὶ αἰσθήσιος, ὀμφαλὸς δὲ ῥιζώσιος καὶ ἀναφύσιος τοῦ πρώτου, αἰδοῖον δὲ σπέρματος καὶ καταβολῆς τε καὶ γεννήσιος.

Ἐγκέφαλος δὲ σημαίνει τὰν ἀνθρώπου ἀρχάν, καρδίᾳ δὲ τὰν ζῴου, ὀμφαλὸς δὲ τὰν φυτοῦ, αἰδοῖον δὲ τὰν ξυμπάντων πάντα γὰρ ἀπὸ τοῦ σπέρματος καὶ θάλλοντος καὶ βλαστάνοντι» (αὐτόθι).

Ἐκ τούτων ἐμφαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖ πιστῶς τὴν πυθαγόρειον θεωρίαν.

Αἱ νόσοι, λέγει «γίγνεσθαι διά τε χολὴν καὶ αἷμα καὶ φλέγμα, ἀρχὴν δὲ γίγνεσθαι τῶν νόσων ταῦτα» (αὐτόθι)

Πολλαί, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἀντιλήψεις αὐτοῦ περὶ νοσήσεως ταυτίζονται μὲ ἐκεί-

νας τοῦ Ἱπποκράτους. Ὁ Φιλόλαος τυγχάνει, κατὰ μὲν τὰς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις πυθαγορικός, κατὰ δὲ τὰς ἰατρικὰς Ἱπποκρατικός, ὅπερ δηλοῖ ὅτι οὗτος μᾶλλον ἐπωφελήθη τῶν Ἱπποκρατικῶν περὶ χυμῶν θεωριῶν, καὶ οὐχὶ ὁ Ἱπποκράτης, ὡς ὑπό τινων ὑποστηρίζεται λανθασμένως.

Ἡράκλειτος (504 π. Χ.)

«Ἡράκλειτος, Ἐφέσιος φιλόσοφος φυσικός, ὃς ἐκλήθη Σκοτεινός. Οὗτος ἐμαθήτευσεν οὐδενὶ τῶν φιλοσόφων, φύσει δὲ καὶ ἐπιμελείᾳ ἠσκήθη. Οὗτος ὑδρωπιάσας οὐκ ἐνεδίδου τοῖς ἰατροῖς, ἥπερ ἐβούλοντο καὶ θεραπεύειν αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς βολβίτῳ χρίσας ὅλον ἑαυτὸν εἴασε ξηρανθῆναι τοῦτο ὑπὸ τῷ ἡλίῳ». (Σουΐδας).

Ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐδέχετο τὸ πῦρ· «ἐκ πάντων ἓν καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα».

Ἐκ πυρὸς πάντα καὶ εἰς πῦρ πάντα τελευτᾷ» Ἀέτ. I, 3, 11 Dox. 283—Στοβαίου Ἐκλ, I, 10, 14, 12).

Πᾶσα μεταβολή, ἔλεγε, προέρχεται ἐκ τῆς ψύξεως τοῦ πυρός, δηλ. τῆς ἀποσβέσεως αὐτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προϊὸν τοῦ ψυχομένου πυρός, ὅπερ γίνεται ἔμψυχον, ὅταν ἀποκτήσῃ τὸ ζωογόνον στοιχεῖον. Καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ μέρος τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ξηροῦ πυρός, ὅπερ κυβερνᾷ τὸ πᾶν καὶ εἰσχωρεῖ εἰς τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναπνοῆς.

Ὁ Ἱπποκράτης εἰς τὸ περὶ Φύσιος ἀνθρώπου καὶ Ἀρχαίης Ἰατρικῆς καταπολεμεῖ σφοδρῶς τὰς μονομερεῖς ταύτας δοξασίας τοῦ Ἡρακλείτου. Εἰς δὲ τὸ περὶ Φύσεως καὶ Διαίτης ἀνθρώπου τὸ Α' δέχεται ἐν μέρει τὰς ἰδιότητας τοῦ θερμοῦ.

Πᾶσα, κατ' αὐτὸν γένεσις, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαπάλης τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων, συμφώνως πρὸς τὴν Πυθαγόρειον θεωρίαν, ἣν ἀσπάζονται οἱ πλεῖτοι τῶν φιλοσόφων καὶ αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης.

Τὴν ἀρχὴν δὲ ταύτην καλεῖ «ἐναντιοδρομίαν ἢ ἐναντιοτροπίαν», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἁρμονικὴν σύνθεσιν τῶν ἀντιθέτων.

Ἡ ἀντίδρασις δ' αὕτη τῶν ἀντιθέτων δυνάμεων, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἀρχήν της, ἐπαναλαμβάνομεν, εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πυθαγόρου, ἀποτελεῖ βιολογικὸν γεγονὸς καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀντίδρασις, τὴν κυριαρχοῦσαν δύναμιν. «Πόλεμος πάντων μὲν πατὴρ ἔστι, πάντων δὲ βασιλεύς». (Fr. Diels - Ktanz A^{6}, 22, 53 σελ. 162).

Ἡ ὑγεία μετὰ τὴν νόσον εἶναι αἴσθησις γλυκεῖα καὶ μέγιστον ἀγαθόν, ὅπως μετὰ τὸν λιμὸν ὁ χορτασμὸς καὶ ἡ ἀνάπαυσις μετὰ τὸν κάματον (Fr. Diels - Kranz A^{6}, 22, 58 σελ. 163).

«Νοῦσος ὑγιείην ἐποίησεν ἡδὺ καὶ ἀγαθόν, λιμὸς κόρον, κάματος ἀνάπαυσιν».

Αἱ ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐντυπώσεις γίνονται ἄνευ τοῦ ἐλέγχου τοῦ νοῦ· ἀβέβαιαι οὖσαι. «Κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων» (Fr. Diels I, 175, 107).

Τὸ φρονεῖν καὶ τὸ σκέπτεσθαι, ἔλεγεν, «ἀρετὴ μεγίστη καὶ σοφίη ἀληθέα λέγειν καὶ ποιεῖν κατὰ ξφύσιν ἐπαίοντας» ἡ σοφία συνίσταται εἰς τοῦτο εἰς τὸ ἐνεργεῖν συμφώνως τῇ φύσει εἰς ταύτην ἐπ' αὐτῆς (Fr. Diels I, 81, 112).

Παρμενίδης

Φιλόσοφος Ἐλεάτης, μαθητὴς τοῦ Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου, ἀκμάσας κατὰ τὴν 5ην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Οὗτος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἡράκλειτον ὑπεστήριζεν ὅτι τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ οὐσιαστικῶς παραμένουν ἀμετάβλητα, αἰώνια καὶ ἀνώλεθρα. «ἀγέννητον ἐὸν καὶ ἀνώλεθρον ἐστι», Τὸ δὲ φαινόμενον τοῦτο παραμένει ἀπρόσιτον εἰς τὰς ἀντιλήψεις μας, λόγῳ τῆς συνεχοῦς ἀλλαγῆς τῆς μορφῆς των.

Τὸ ἡ γ ε μ ο ν ι κ ὸ ν μέρος τῆς ψυχῆς ἐτοποθέτει, ὡς καὶ ὁ Ἐπίκουρος καὶ ἄλλοι, εἰς τὸν θώρακα. (Dox. 391), τὸ δὲ γ ῆ ρ α ς ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς θερμότητος (αὐτ. 242).

Τὰ ἄ ρ ρ ε ν α, ὑπεστήριζε, γίνονται ἐκ τῆς ἐπενεργείας τοῦ ψυχροῦ, τὰ δὲ θήλεα ἀντιθέτως. «Τὰ μὲν πρὸς τοῖς ἄρκτοις ἄρρενα βλαστῆσαι, τὰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν θήλεα». (Γαλ. XIX, 324).

Πρὸς τούτοις, ἔλεγεν, ὅτι τὸ γένος τοῦ ἐμβρύου προέρχεται, ἀναλόγως, ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἄρρενος ἢ τοῦ θήλεος σπέρματος, καὶ ὅτι τὰ μὲν ἄρρενα ἔμβρυα προέρχονται ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὄρχεως, ἀναπτύσσονται πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος (κόλπον) τῆς μήτρας καὶ ὁμοιάζουν πρὸς τὸν πατέρα, τὰ δὲ θέλεα ἀντιθέτως. «Ὅταν ἀπὸ τῶν δεξιῶν μερῶν τῆς μήτρας ἀποκριθῇ τοῖς πατρᾶσιν, ὅταν δὲ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ταῖς μητρᾶσιν». (Γαλ. XIX, 327)

Ἀ ρ χ έ λ α ο ς (500 π. Χ.)

Οἱ ζῶντες ὀργανισμοί, κατ' αὐτόν, προῆλθον ἐκ τὴν θερμάνσεως τῶν κατωτέρω στρωμάτων τῆς γῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι ὅπως ἡ ἰλὺς ὑγρὰ καὶ παχέα.

«Περὶ δὲ τῶν ζῴων φησιν, ὅτι θερμαινομένης τῆς γῆς τὸ πρῶτον ἐν τῷ κάτῳ μέρει, ὅπου τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν ἐμίσγετο, ἀνεφαίνετο τά τε ἄλλα ζῷα πολλὰ καὶ ἄνθρωποι, ἅπαντα τὴν αὐτὴν δίαιταν ἔχοντα ἐκ τῆς ἰλύος τρεφόμενα ἦν δὲ ὀλιγοχρόνια» (Ἱππόλ. Dox 140).

Καὶ κατὰ Διογέννην αὐτόθι. «Γεννᾶσθαι δέ φησι τὰ ζῷα ἐκ θερμῆς τῆς γῆς καὶ ἰλὺν παραπλησίαν γάλακτι οἷον τροφῆς ἀνιείσης. Οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποιῆσαι».

Ἀ ν α ξ α γ ό ρ α ς ὁ Κ λ α ζ ο μ έ ν ι ο ς (500—428 π. Χ.)

Ὁ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡγησιβούλου, σύγχρονος τοῦ Ἱπποκράτους καὶ φορεὺς τῆς φιλοσοφίας εἰς Ἀθήνας.

Τὰ ζῷα ἔλεγεν εἶναι φθαρτὰ καὶ ἀποτελοῦν μέρη τοῦ κόσμου, προσλαμβάνοντα ἰδιαιτέρας μορφάς. «Μέρη γὰρ εἶναι τοῦ κόσμου ταῦτα, ὡς Ἀναξαγόρας καὶ Εὐριπίδης, ἰλὺς δέ, οὐδὲν τῶν γιγνομένων φθείρεται, διακρινόμενα δὲ ἄλλο πρὸς ἄλλο μορφὰς ἑτέρας ἐπέδειξεν». (Γαλ. XIX 334, ἐ. Κ).

Ὁ φιλόσοφος οὗτος ἐπειδὴ «ὅλων καὶ νοῦν πάντων φρουρὸν εἶπεν», προσηγορεύετο «Ο ΝΟΥΣ».

Πάντα δὲ τὰ ζῷα, ἐπρέσβευεν, εἶναι αἰσθητὰ καὶ λογικά. «Ἀναξαγόρας πάντα ζῷα λ ό γ ο ν ἔχειν ἐνεργητικόν», (Γαλ. XIX 336, Κ.).

Κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων δὲν ἀνάγεται, ὡς ἡ Μιλησία σχολὴ ἐπρέσβευεν, εἰς ἓν μόνον στοιχεῖον, εἰς μίαν τουτέστιν ὁμογενῆ ὕλην, ὕδωρ, ἢ ἀέρα ἢ πῦρ ἢ γῆν. ἀλλὰ εἰς πληθὺν τοιούτων στοιχείων.

Τὰ ἄπειρα δὲ ταῦτα στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίσταται ὁ ὀργανισμός, ἐκάλει, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ μ ο ι ο μ ε ρ ε ί α ς, αἵτινες κατὰ τὴν σημερινὴν ἰατρικὴν ἔκφρασιν εἶναι οἱ διάφοροι ἱστοί. «Τὰ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα τίθησιν, οἷον ὀστοῦν καὶ σάρκα καὶ μυελὸν καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἑκάστου συνώνυμον τὸ μέρος ἐστιν. (Ἀριστ. Α, 1 314α 18).

Τὰ ζῷα, ἔλεγεν, προέρχονται ἐκ τῶν διαφόρων φυσικῶν στοιχείων, ὅπως τῆς τοῦ θερμοῦ, τοῦ ὑγροῦ καὶ τοῦ γεώδους. «Τὰ ζῷα γίγνεσθαι ἐξ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ καὶ γεώδους, ὕστερον δὲ ἐξ ἀλλήλων· καὶ ἄρρενα μὲν ἀπὸ δεξιῶν, θήλεα δὲ ἀπὸ ἀριστερῶν» (Διογ. II 9, Fr. Diels Kranz τόμ. B⁶. σελ. 59, 6).

Ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν δηλ. ἁπλῶν φυσ. στοιχείων συνίσταται ἡ ὕλη καὶ ὁμογενῶν ἀνατομικῶν στοιχείων ἀποτελεῖται τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων.

Κατὰ τὸν Ἀέτιον (1, 3, 5) «Ἀναξαγόρας . . . ἀρχὰς τῶν ὄντων τὰς ὁμοιομερείας ἀπεφήνατο. Ἐδόκει γὰ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναταί τι γίνεσθαι ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν.

Τροφὴν γοῦν προσφερόμεθα ἁπλῆν ἢ μηνοειδῆ, ἄρτον καὶ ὕδωρ καὶ ἐκ γῆς τρέφεσθαι θρίξ, φλέψ, ἀρτηρία, σάρξ, νεῦρα, ὀστᾶ καὶ τὰ λοιπὰ μόρια. Τούτων οὖν γιγνομένων ὁμολογητέον ὅτι ἐν τῇ τροφῇ προσφερομένῃ πάντα ἐστι τὰ ὄντα, καὶ ἐκ τῶν ὄντων πάντα αὔξεται. Καὶ ἐν ἐκείνῃ ἐστι τῇ τροφῇ μόρια αἵματος γεννητικὰ καὶ νεύρων καὶ ὀστέων καὶ ἄλλων· ἃ ἦν λόγῳ θεωρητὰ μόρια. Ἀπὸ οὖν τὰ ὅμοια τὰ μόρια εἶναι τῇ τροφῇ τοῖς γενωμένοις ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσε. Καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφήνατο καὶ τὰς μὲν ὁμοιομερείας ὕλην, τὸ δὲ ποιοῦν αἴτιον ν ο ῦ ν, τὸν πάντα διαταξάμενον.

Ἄρχεται δ' οὗτος ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν. Νοῦν δὲ αὐτὰ διέκρινε καὶ διεκόσμησε χρήματα λέγων τὰ πράγματα».

Ὁ Νοῦς, ἤτοι ἡ ἀνωτάτη πνευματικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία ἐποπτεύει ἐπὶ τῆς γενέσεως πάντων τῶν ὄντων, εἶναι ἄφθαρτος, αἰώνιος. «Ὁ δὲ νοῦς ἄφθαρτος, ὃς ἀεὶ ἐστι κάρτα καὶ νῦν ἐστιν ἵνα καὶ τὰ ἄλλα πάντα» (Fr. Diels—Kranz B⁶, σελ. 39, 14).

Τὰ πάντα, ἐν ἄλλοις λόγοις, κατευθύνονται ὑπὸ τοῦ Νοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς δημιουργίας καὶ πέριξ αὐτοῦ περιδυνοῦνται τὰ πάντα ἀδιακόπως καὶ μεταβάλλονται· «Πάντα χρῆμα ἦν ὁμοῦ εἶτα νοῦς ἐλθὼν αὐτὰ δικόσμησεν» (Fr. Diels I, 304, 315, 316, 317).

«Νοῦν δή τις εἰπὼν ἐκεῖναι, καθάπερ ἐν τοῖς Ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης . . . οὗτος ἔφη τὴν παντὸς ἀρχὴν νοῦν καὶ ὕλην, τὸν μὲν νοῦν ποιοῦντα, τὴν δὲ ὕλην γινομένην». (αὐτόθι).

Ἡ δὲ ὕλη, ἡ ἐκ τῶν ὁμοιομερειῶν συγκροτημένη ὑπόκειται εἰς διαίρεσιν καὶ μεταβολήν, πλὴν ὅμως παραμένει πάντοτε ὑπαρκτή, διότι ἐν τῷ κόσμῳ οὐδὲν ἀπόλλυται», διατυπώσας τοιουτοτρόπως, καθὼς ὁ Ἱπποκράτης καὶ ἄλλοι τὸ ἀνώλεθρον τῆς ὕλης. «Οὐδὲν χρῆμα γίνεται οὐδ' ἀπόλλυται ἀλλ' ἐπ' ἐόντων χρημάτων συμμίσγεταί τε καὶ διακρίνεται». Fr. Diels. B, 302).

Πρῶτος ἐδίδαξεν ὅτι τὸ ἔμβρυον τρέφεται οὐχὶ ὡς θηλάζων τὰς κοτυληδόνας τοῦ πλακοῦντος, ὡς ἐπρέσβεον ἄλλοι, ἀλλὰ διὰ τὰς ὀμφαλίδος ». (Ἀριστ. π. Ζ. Γεν. Δ, α 763—Fr. Diels I. 314).

Περὶ τοῦ φύλου τοῦ ἐμβρύου ἐπρέσβευεν ὅτι: «τὰ μὲν ἐκ τῶν δεξιῶν καταβάλλεσθαι εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τῆς μήτρας, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἀριστερῶν εἰς τὰ ἀριστερά· εἰ δὲ ἐναλλαγῇ τὰ τῆς καταβολῆς γίνεσθαι θήλεια» (Γαλ. XIX 324 Κ.).

Ἐπίσης εἶχεν ἀσχοληθῆ καὶ εἰς εἰδικὰς φυσιολογικὰς μελέτας. Τὰς αἰσθήσεις λ. χ. ἐξελάμβανεν ὡς ἀπολῃγούσας εἰς τὸν ἐγκέφαλον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς ἐξάρτημα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Ἐθεώρει δὲ ταύτας ὡς συνδεδεμένας μετὰ τοῦ πόνου. (Ἀέτ. IV, 9, 16).

Περὶ δὲ τῆς φωνῆς γράφει: «Τὴν φωνὴν γίνεσθαι πνεύματος ἀντιπεσόντος μὲν στερεμνίῳ ἀέρι, τῇ δὲ ὑποστροφῇ τῆς πλήξεως μέχρι τῶν ἀκοῶν προσενεχθέντες, καθὸ καὶ τὴν λεγομένην ἠχὼ γενέσθαι» (Dox. 488).

Τὸν ὕ π ν ο ν θεωρεῖ ὡς ἀνάπαυσιν τοῦ σώματος, κατὰ τὴν διάρκειαν δ' αὐτοῦ ἡ ψυχὴ ἀγρυπνεῖ, ὡς τοῦτο φανερώνεται ἐκ τῶν ὀνείρων. Ὁ δὲ ὕπνος εἶναι ἀπόρροια τῆς κοπώσεως τοῦ σώματος. «Ἀναξαγόρας κατὰ κόπον τῆς σωματικῆς ἐνεργείας γίνεσθαι τὸν ὕπνον· σωματικὸν γὰρ εἶναι τὸ πάθος οὐ ψυχικόν· εἶναι δὲ καὶ τῆς ψυχῆς θάνατον διαχωρισμόν». (Γαλ. XIX 340. Κ.).

Ἐκ τῶν χυμῶν παρεδέχετο τὴν κιτρίνην καὶ τὴν μέλαιναν χολήν, ὡς αἰτιολογίαν τῶν νόσων. Εἰς τὴν κιτρίνην δὲ χολὴν ἀπέδιδε τὰς ὀξείας νόσους. (Ἀριστ. π. Ζώων Μορ. Δ, β, 30).

Διογένης Ἀπολλωνιάτης

«Διογένης Ἀπολλοθέμιδος Ἀπολλωνιάτης ἀνὴρ φυσικῶς ἄγαν ἑλλόγιμος... ἦν δὲ τοῖς χρόνοις κατ' Ἀναξαγόραν» (Διογ. IX, 57).

Γεννητικὸν στοιχεῖον ἐθεώρει τὸν ἀέρα· «τόν τε ἀέρα πυκνούμενον καὶ ἀραιούμενον γεννητικὸν εἶναι τοῦ κόσμου. Οὐδὲν δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι οὐδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι» (αὐτόθι)

Ὁ ἀήρ, ἔλεγεν, ἐξουσιάζει τῶν πάντων καὶ καθορίζει ἀκόμη καὶ τὰ τῆς νοήσεως. Δι' αὐτοῦ δὲ λειτουργοῦν αἱ αἰσθήσεις, ἐρεθίζοντος τὰ αἰσθητήρια ὄργανα τοῦ ἐρεθίσματος διαβιβαζομένου εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ὁπότε ἀναλόγως τοῦ ἐρεθίσματος γίνεται ἡ αἴσθησις. «Διογένης δ' ὥσπερ τὸ ζῆν καὶ τὸ φρονεῖν τῷ ἀέρι καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀνάπτει... τὴν μὲν ὄσφρησιν τῷ περὶ τὸν ἐγκέφαλον ἀέρι. . τὴν δ' ἀκοήν, ὅταν ἐν τοῖς ὠσὶν ἀὴρ κινηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἔξω διαδῷ πρὸς τὸν ἐγκέφαλον. Τὴν δὲ ὄψιν (ὅρασιν) ἐμφαινομένων εἰς τὴν κόρην, ταύτην δὲ μειγνυμένην τῷ ἐντὸς ἀέρι ποιεῖν αἴσθησιν... τὴν δὲ γεῦσιν τῇ γλώττῃ διὰ τὸ μανὸν καὶ ἁπαλόν». (Θεόφρ. περὶ αἰσθ. 39—Diels - Kranz B^6, 55, 19).

Τὸ σπέρμα ἐκλαμβάνει ὡς ἀφρὸν τοῦ αἵματος. (Κλήμ. Παιδ. Τ. 6, 48).

Τὸ ἔμβρυον ἔλεγεν, τρέφεται ἐντὸς τῆς μήτρας θηλάζον ἀπὸ τὰς κοτηλυδόνας τοῦ πλακοῦντος. (Ἀριστ. Ζ. Γεν. Β, 746α 19).

Ὁ Διογένης ἔχει σχηματίσει σαφῆ γνῶσιν περὶ τοῦ ἀγγειακοῦ συστήματος. Ὑπάρχουν, τονίζει, δύο ἀγγειακοὶ πρέμνοι, οἱ ὁποῖοι τείνουν διὰ τῆς κοιλίας ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ καὶ κάτω πρὸς τὰ σκέλη καὶ ἄνω πρὸς τὴν κεφαλήν. Καὶ οἱ δύο ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν καρδίαν.

Γνωρίζει τὰς σφαγίτιδας, τὴν κάτω κοίλην φλέβα, τὴν ὁποία καλεῖ ἡπατίτιδα, ὡς καὶ τὰς σπερματικάς. Γνωρίζει καὶ τὴν ἀρτηριακὴν κοιλίαν τῆς καρδίας, ἥτις εἶναι πνευματική, ἤτοι περιέχει πνεῦμα (=ὀξυγόνον), τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς ἡγεμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς. (Ἀριστ. περ Ψυχῆς, Α, 2405α 21).

Ἵππων Κροτωνιάτης

Ὁ Ἵππων ἐκ Ρηγίου τῆς Ἰταλίας εἶναι φυσικὸς φιλόσοφος τοῦ 5ου π. Χ αἰῶνος. Οὗτος τὴν ἀρχὴν γενέσεως τῶν ὄντων ἀπέδιδεν εἰς τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον, τὴν δὲ ὑγείαν καὶ νόσησιν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ξηρότητος καὶ ὑγρότητος. «Ἵππων δὲ ὁ Κροτωνιάτης οἴεται ἐν ἡμῖν οἰκείαν εἶναι ὑγρότητα, καθ' ἣν αἰσθανόμεθα ὑγιαίνομεν καὶ ᾗ ζῶμεν, ὅταν μὲν οἰκείως ἔχῃ ἡ τοιαύτη ὑγρότης, ὑγιαίνει τὸ ζῶον, ὅταν δὲ ἀναξηρανθῇ, ἀναισθητεῖ τε τὸ ζῶον καὶ ἀποθνήσκει, διὰ δὲ τοῦτο οἱ γέροντες ξηροὶ καὶ ἀναίσθητοι, ὅτι χωρὶς ὑγρότητος· μεταβάλλειν δ' ὑπερβολὴν θερμότητος καὶ δι' ὑπερβολὴν ψυχρότητος καὶ οὕτως νόσους ἐπιφέρειν, μεταβάλλειν δὲ φησὶν αὐτὴν ἢ ἐπὶ τὸ πλεῖον ὑγρὸν ἢ ἐπὶ τὸ ξηρότερον ἢ ἐπὶ τὸ λεπτομερέστερον ἢ εἰς ἕτερα· καὶ τὸ αἴτιον οὕτως νοσταλγε (Anon Londinensis ex Aristotel.—Herm. Diels. 62, 17).

Τὸ ὕδωρ, ἔλεγεν, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ὑγρᾶς φύσεως καὶ ἡ συνεκτικὴ παντὸς ζῶντος ὀργανισμοῦ ὕλη.

Τὸ θερμὸν σῶμα ζῇ διὰ τοῦ ὑγροῦ, τὸ δὲ νεκρὸν ξηραίνεται, διότι ἀποστραγγίζεται τῆς ὑγρότητος. Ὅτι δὲ τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν ζωὴν ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ σπέρματος, τὸ ὁποῖον τυγχάνει ὑγρᾶς φύσεως, καὶ ἐκ τῆς τροφῆς ἡ ὁποία διὰ ν' ἀφομοιωθῇ γίνεται χυλώδης. «Τὸ θερμὸν τῷ ὑγρῷ ζῇ καὶ τὰ νεκρούμενα ξηραίνεται καὶ τὰ σπέρματα πάντων ὑγρὰ καὶ ἡ τροφὴ πᾶσα χυλώδης· ἐξ οὗ δ' ἔστιν α, τούτῳ καὶ τρέφεσθαι πέφυκε· τὸ δὲ ὕδωρ ἀρχὴ τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἐστὶ καὶ συνεκτικὸν πάντων». (Fr. Diels - Kranz A^6, σελ. 77, πρβλ. Γαλ. XVI, 37).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔκκρισιν τοῦ σπέρματος ἐδέχετο ὅτι καὶ ἡ γυνὴ παράγει,

οὐχὶ ὀλιγώτερον τοῦ ἀνδρός, ὅπερ ὅμως δὲν συμβάλλεται εἰς τὴν ζωογονίαν, διότι ἐκπίπτει πρὸς τὰ ἐκτός. ('Αέτιος V, 5, 3). Τὸ δὲ φ ῦ λ ο ν ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου σπέρματος. ('Αέτ. V, 7, 7).

'Εμπεδοκλῆς 'Ακραγαντῖνος (490—430 π. Χ.)

'Ο 'Εμπεδοκλῆς ἔζησε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καθ' οὓς καὶ ὁ 'Ιπποκράτης καὶ ὡς ἐκ τούτου πολλὰ ἀνευρίσκομεν κοινὰ εἰς τὴν ἰατρικὴν θεωρίαν μεταξὺ τῶν δύο ἐνδόξων αὐτῶν ἀνδρῶν.

'Ο 'Εμπεδοκλῆς εἶναι ἓν ἐκ τῶν διαυγεστέρων πνευμάτων τῆς ἀρχαιότητος, πανεπιστήμων ὤν, διεκρίθη εἰς τὴν ἰατρικήν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ῥητορικήν, τὴν ποίησιν καὶ τὴν μηχανικήν.

Τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων ἀπέδιδεν εἰς τὴν παράθεσιν τῶν τεσσάρων φυσικῶν στοιχείων, ἤτοι τοῦ πυρὸς τῆς γῆς, τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος, τὰ ὁποῖα ἀποκαλεῖ ῥιζώματα καὶ ἀγέννητα, ἤτοι ἀείζωα καὶ ἄφθαρτα.

Τὰ ῥιζώματα δὲ ταῦτα μετὰ τῆς συνεργείας καὶ τῶν δύο ἀντιθέτως δρωσῶν δυνάμεων δηλ. τῆς ὁμοιογενείας καὶ τῆς ἀντιδράσεως (φ ι λ ί α ς τε καὶ ν ε ῖ κ ο υ ς) πλαστουργοῦν τὰ διάφορα ὄντα. «'Εμπεδοκλῆς Μέτωνος 'Ακραγαντῖνος τέτταρα λέγει στοιχεῖα (ῥιζώματα), πῦρ, ἀέρα, ὕδωρ, γῆν, δύο ἀρχικὰς δυνάμεις φιλίαν τε καὶ νεῖκος· ὧν ἡ μὲν ἐστὶν ἑνωτική, ἡ δὲ διαιρετική». (Πλούτ. 'Ηθικὰ II, 877 33). «Οὗτος δὲ τὰ μὲν σωματικὰ στοιχεῖα ποιεῖ τέτταρα, πῦρ καὶ ἀέρα καὶ ὕδωρ καὶ γῆν, ἀΐδια μὲν ὄντα πλήθει καὶ ὀλιγότητι, μεταβάλλονται δὲ κατὰ τὴν σύγκρησιν καὶ διάκρισιν, τὰς δὲ κυρίως ἀρχάς, ὑφ' ὧν κινεῖται ταῦτα, φιλίαν καὶ νεῖκος. Δεῖ γὰρ διατελεῖν ἐναλλὰξ κινούμενα τὰ στοιχεῖα, ποτὲ μὲν ὑπὸ τῆς φιλίας συγκρηνόμενα, ποτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ νείκους διακρινόμενα». (Fr. Diels, I, 616, 28—Γαλ. XV, 32, 49 τοῦ αὐτοῦ IV, 762).

Περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὄντων ἐπρέσβευεν ὅτι, πρῶτον ἐφύησαν εἰς τὴν γῆν τὰ φυτὰ καὶ ἔπειτα τὰ ζῷα. «'Εμπεδοκλῆς πρῶτα τὰ δένδρα τῶν ζῴων ἐκ γῆς ἀναφῦναί φησι, πρὶν τὸν ἥλιον περιαπλωθῆναι καὶ πρὶν ἡμέραν καὶ νύκτα διακριθῆναι· διὰ δὲ συμμετρίας τῆς κράσεως τῶν τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος περιέχειν λόγον». ('Αέτιος V, 26, 42 Γαλ. XIX 341).

Αἱ γενέσεις τῶν ζῴων, ἔλεγεν, ἐγένοντο κατὰ σειράς, τουτέστι δι' ἐξελίξεως καὶ δὲν ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τῆς γῆς πάντα ἐξ ἀρχῆς αὐτούσια, καὶ δὴ εἰς τέσσαρας σειράς. «'Εμπεδοκλῆς τὰς πρώτας γενέσεις τῶν ζῴων καὶ φυτῶν μηδαμῶς ὁλοκλήρους γενέσθαι ἀσυμφυέσι δὲ τοῖς μορίοις διεζευγμένας, τὰς δὲ δευτέρας συμφυομένων τῶν μερῶν εἰδωλοφανεῖς, τὰς δὲ τρίτας τῶν ὁλοφυῶν, τὰς δὲ τετάρτας οὐκέτι τῶν ὁμοίων, οἷον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος, ἀλλὰ δι' ἀλλήλων ἤδη, τοῖς μὲν πυκνωθείσης (τοῖς δὲ καὶ τοῖς ζώοις), τῆς τροφῆς, τοῖς δὲ καὶ τῆς εὐμορφίας τῶν γυναικῶν ὑπερεθισμὸν τοῦ σπέρματος κινήματος ἐμποιησάσης». ('Αέτ. V, 19, 5 βλ. καὶ Γαληνὸς XIX 335).

'Ο διαχωρισμὸς τῶν ζῴων, προσθέτει, ἐγένετο λόγῳ τῆς διαφόρου ἑκάστου κράσεως. «Τῶν δὲ ζῴων πάντων τὰ γένη διακριθῆναι διὰ τὰς ποιὰς κράσεις». ('Αέτ. V, 19, 5).

Τὰ ζῷα, ἔλεγε, τρέφονται ἐκ τοῦ οἰκείου χυμοῦ, τουτέστιν ἐκ τῶν ἀφομοιωθεισῶν τροφῶν καὶ αὐξάνονται ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ θερμοῦ, ἤτοι διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος καὶ τῆς τροφῆς. «'Εμπεδοκλῆς τρέφεσθαι μὲν τὰ ζῷα διὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ οἰκείου, αὔξεσθαι δὲ διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ θερμοῦ, μειοῦσθαι δὲ καὶ φθίνειν διὰ τὴν ἔκλειψιν ἑκατέρων». ('Αέτιος V, 27, 1).

Αἱ σ ά ρ κ ε ς προκύπτουν ἐκ τῆς ἰσομεροῦς συνθέσεως τῶν τεσσάρων φυσικῶν στοιχείων, τὰ δὲ νεῦρα ἐκ τῆς μείξεως διπλασίας ποσότητος πυρὸς καὶ ὕδατος. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκ τῆς ἀναλόγου συνθέσεως τῶν τεσσάρων αὐτῶν στοιχείων προκύπτουν οἱ ὄνυχες, τὰ ὀστᾶ κ.ο.κ. ('Αέτ. V, 22).

Καὶ κατὰ Γαληνόν· (XIX 337) «'Εμπεδοκλῆς τὰς μὲν σάρκας γίγνεσθαι ἐκ τῆς

Ισοκρατείας τῶν δ'. στοιχείων (δηλ. πυρός, ὕδατος, ἀέρος, γῆς). Τὰ δὲ νεῦρα ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ γῆς ὕδατος διπλασίου μιχθέντος. τοὺς δὲ ὄνυχας γίγνεσθαι τοῖς ζῴοις ἐκ τῶν νεύρων καθ' ὃ τῷ ἀέρι συνέτυχε περιψυχθέντος τῶν λοιπῶν στοιχείων. Ὅστᾶ δὲ δοκεῖ μὲν ὕδατος καὶ τῆς ἔσω γῆς, τεττάρων δὲ πυρὸς γῆς τούτων συγκραθέντων μερῶν, ἱδρῶτα καὶ δάκρυον γίνεσθαι τηκομένου τοῦ αἵματος καὶ περὶ τὸ λεπτύνεσθαι διαχεομένου».

Περὶ τοῦ σπέρματος, ἐπρέσβευεν, ὅτι τοῦτο εὑρίσκεται διεσπαρμένον εἰς ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος (Πρβλ. Ἀριστ. π. Ζ. Αιη 330—722α764, 40).

Ἡ διαφοροποίησις τῶν φύλων, κατ' αὐτόν, συντελεῖται ἐντὸς τῆς μήτρας, δυνάμει τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ. Καὶ διὰ μὲν τοῦ θερμοῦ τὸ σπέρμα προκαλεῖ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἄρρενος ἐμβρύου, διὰ δὲ τοῦ ψυχροῦ τοὐναντίον τοῦ θήλεος. Ἡ θερμότης, ἐν ἄλλοις, λόγοις, τῆς μήτρας καθορίζει καὶ τὸ φῦλον τοῦ ἐμβρύου, (Γαλ. XIX 324—Dox. 433).

Ἡ διαμόρφωσις τῶν ἐμβρύων ἄρχεται ἀπὸ τῆς 36ης ἡμέρας τῆς συλλήψεως καὶ τὰ μόρια τελειοῦνται τὴν πεντηκοστὴν καὶ μίαν. (Γαλ. XIX 337 — Dox. 419 — Ἀριστ. π. Ζ. Γεν. Δα 394, 764α 1).

Τὰ τέρατα προκύπτουν ἢ ἐκ τοῦ πλεονασμοῦ ἢ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ σπέρματος ἢ ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ κυήματος εἰς πλείονα τοῦ ἑνὸς μέρη. «Ἐμπεδοκλῆς νομίζει ἢ παρὰ πλεονασμὸν σπέρματος ἢ παρ' ἔλλειμμα ἢ παρὰ τὴν τῆς κινήσεως ἀρχὴν ἢ παρὰ τὴν εἰς πλείω διαίρεσιν ἢ παρὰ τὸ ἀπονεύειν τέρατα γίνεσθαι» (Γαλ. XIX 325. K).

Τὰ δὲ δίδυμα καὶ τὰ τρίδυμα ἐκ τοῦ πλεονασμοῦ τοῦ σπέρματος (Ἀέτ. V, 10, 1 Γαλ. XIX, 326). Γνωρίζει ὅτι τὸ ἔμβρυον περιέχεται ἐντὸς τοῦ ἀμνίου καὶ πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον ἄμνιος ὑμήν. (Ροῦφ. Ἐφέσ.). Γνωρίζει ἐπίσης ὅτι ὁ ὀμφάλιος λῶρος σύγκειται ἐκ τεσσάρων ἀγγείων, ἤτοι ἐκ δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν, διὰ τῶν ὁποίων κυκλοφορεῖ τὸ αἷμα, ἐξ οὗ τρέφεται τὸ ἔμβρυον.

«Ἐκ τεσσάρων ἀγγείων, δύο φλεβωδῶν καὶ δύο ἀρτηριωδῶν, δι' ὧν εἰς θρέψιν ὕλη αἱματικὴ παρακομίζεται τῆς ἐμβρύοις. Ἐμφύεσθαι δὲ ταῦτα Ἐμπεδοκλῆς μὲν εἰς τὸ ἧπαρ οἴεται, Φαῖδρος δὲ εἰς τὴν καρδίαν». (Σωρανὸς Γυν. I, σελ. 42, 12 ἐκδ. ILB).

Περὶ τῆς ἐμμηνορρυσίας παραδέχεται ὅτι εἰς ἄλλας μὲν γυναῖκας προγεῖται τῆς ὡρισμένης ἡμερομηνίας, εἰς ἄλλας δὲ καθυστερεῖ ὀλίγας ἡμέρας, τούτου ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς φύσεως τῆς γυναικός. Τὸ δὲ ἀποβαλλόμενον αἷμα ἐλαττοῦται κατὰ τὴν μείωσιν τῆς σελήνης καὶ αὐξάνει αὐξανομένου τοῦ φωτὸς αὐτῆς, (Σωκρ. Γυν, I, 21 σελ. 14).

Περὶ τῆς κληρονομικότητος καὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἔλεγεν, ὅτι αὕτη ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἐπικράτισιν τῶν σπερματικῶν γόνων. «Ἐμπεδολλῆς οἴεται τὴν ὁμοιότητα γίνεσθαι κατ' ἐπικράτειαν τῶν σπερμάτων», (Γαλ. XIX 327). Ἐξέφραζε δὲ τὴν περίεργον ἀντίληψιν, ὅτι πολλάκις τὸ παιδίον εἶναι δυνατὸν νὰ ὁμοιάσῃ μὲ εἰκόνας ἢ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα φαντάζεται ἡ ἔγκυος κατὰ τὴν σύλληψιν. «Ἐμπεδοκλῆς τῇ κατὰ τὴν σύλληψιν ὄψει τε καὶ φαντασίᾳ τῆς γυναικὸς μορφοῦσθαι τὰ βρέφη· πολλάκις οὖν ἀνδριάντων καὶ εἰκόνων ἠράσθησαν καὶ ὅμοια τούτοις τετόκασιν». (Γαλ. XIX 328).

Ἡ ἀναπνοὴ καὶ ἡ ἔκπνοή, ὑπεστήριζε, γίνεται διὰ τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εἶναι κενὰ αἵματος, ἔχουν πόρους καὶ κοινωνοῦν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος. Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τῆς ἀδήλου ἀναπνοῆς. (Fr. Diels καὶ Kranz A[6], 31 σελ. 347, 100—Ἀριστ. π. Ἀναπν. Α, 373α 15—Dox. 412). Κατὰ Γαληνόν (XIX 316. K.), «Ἐμπεδοκλῆς τὴν πρώτην ἀναπνοὴν τοῦ πρώτου ζῴου (ἐμβρύου) γενέσθαι τῆς ἐν τοῖς βρέφεσιν ὑγρασίας ἀποχώρησιν λαμβανούσης, πρὸς δὲ τὸ παρακενωθὲν ἐπεισόδου τῆς ἔξωθεν τοῦ ἐκτὸς ἀερώδους γινομένης εἰς τὰ παρανοιχθέντα τῶν ἀγγείων· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἤδη τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ τῇ πρὸς τὸ ἐκτὸς ὁρμῇ τὸ ἀερῶδες ὑπαναθλίβοντος τὴν ἐκπνοήν, τῇ δ' ἐντὸς ἀνθυποχωρήσει τῷ ἀερώδει τὴν ἀντεπείσοδον παρεχομένου τὴν εἰσπνοήν· τὴν δὲ νῦν κατέχουσαν φερομένου τοῦ αἵματος ὡς πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὸ ἀερῶδες διὰ

τῶν ῥινῶν ταῖς ἑαυτοῦ ἐπιρροίαις ἀναθλίβοντος καὶ τὴν ἐκχώρησιν αὐτοῦ γίνεσθαι τὴν ἐκπνοήν· παλιδρομοῦντος δὲ τοῦ ἀέρος ἀντεπεισαχθέντος εἰς τὰ διὰ τοῦ αἵματος ἀραιώματα, τὴν εἰσπνοήν».

Περὶ τῆς ὁ ρ ά σ ε ω ς· εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἐκ τῶν προσπιπτόντων εἰδώλων ἐκπέμπονται ἀκτῖνες καὶ ἐκχύσεις, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἀντιληπταὶ διὰ τοῦ νοῦ. (Dox. 403). Καὶ κατὰ Γαληνὸν «Ἐμπεδοκλῆς τοῖς εἰδώλοις τὰς ἀκτῖνας ἀνέμιξε προσαγορεύσας τὸ γιγνόμενον, ἀκτῖνας εἰδώλου συνθέτου». (Γαλ. XIX 307. Κ.).

Περὶ τῆς ὀσφρήσεως, κατὰ Γαληνὸν (XIX 310), ἐδέχετο ὅτι ἡ ὀσμὴ ἐκπηγάζει ἐκ τοῦ ἐκπνεομένου «ἀέρος. «Ἐμπεδοκλῆς ταῖς ἀναπνοαῖς ταῖς ἀπὸ τοῦ πνεύμονος συνεκκρίνεσθαι τὴν ὀδμήν· ὅταν οὖν ἡ ἀναπνοὴ βαρεῖα γένηται κατὰ τραχύτητα μὴ συναισθάνεσθαι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ῥευματιζομένων».

Ἡ δὲ ἀ κ ο ὴ συνελεῖται ὅταν κινηθῇ ὁ ἀὴρ ὑπὸ ψόφου, ὅταν δηλ. ὑποστῇ κραδασμὸν καὶ ὁ ἦχος μεταδοθῇ διὰ τοῦ κοχλίου εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ γίνῃ ὑπ' αὐτοῦ ἀντιληπτός. «Ἐμπεδοκλῆς τὴν ἀκοὴν γίγνεσθαι κατὰ ἔμπτωσιν τοῦ πνεύματος τῷ κοχλιώδει χόνδρῳ, ὅπερ φησὶν ἐξηρτῆσθαι ἐντὸς τοῦ ὠτὸς κώδωνος τρόπον αἰωρούμενον καὶ τυπτόμενον». (Γαλ. XIX 309 Κ.).

Περὶ τῆς τ ρ ο φ ῆ ς καὶ τῆς α ὐ ξ ή σ ε ω ς παρεδέχετο ὅτι τὰ ζῷα τρέφονται διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν οἰκείων ὑλῶν καὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ θερμοῦ, φθίνουν δὲ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀμφοτέρων. (Dox. 440, Γαλ. XIX, 342).

Εἶχε σοβαρῶς ἀσχοληθῆ εἰς τὴν ἀνατομικὴν καὶ πρῶτος περιέγραψε τὸν λαβύρινθον τοῦ ὠτός, (κοχλιώδη χόνδρον), τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς τὸ κύριον τῆς ἀκοῆς ὄργανον.

Θρυλεῖται ὅτι οὗτος ἠμπόδισε τὴν ἐξάπλωσιν λοιμοῦ τινος ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι διὰ τῆς ἀποφράξεως χαράδρας τινός. «Ὁ δὲ φυσικὸς Ἐμπεδοκλῆς ὄρους τινὰ διασφάγα βαρὺν καὶ νοσώδη κατὰ τῶν πεδίων τὸν νότον ἐμπνέουσαν ἐμφράξας, λοιμὸν ἔδοξεν ἐκκλεῖσαι τῆς χώρας». (Πλούταρχ. περὶ Πολυπραγμ. Α, Ε. 515, ἔκδ. Didot. I, σελ. 623, 28).

Λέγεται ἐπίσης ὅτι ἐξήλειψεν ἑλώδεις πυρετοὺς διὰ τῆς συνενώσεως δύο ποταμῶν καὶ τῆς ἐξαλείψεως τῶν ἑλῶν.

Ὑποστηρίζεται, ἐξ ἄλλου, ὅτι μετὰ τοῦ Ἱπποκράτους, ἄγνωστον ὑπὸ ποίας συνθήκας συνεργασίας, κατεπολέμισε τὸν μέγαν λοιμὸν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἔγραψε περισπούδαστον ἔργον περὶ φύσεως εἰς στίχους ἐκ τριῶν βιβλίων συγκείμενον, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ἐπραγματεύετο περὶ τοῦ Π α ν τ ό ς, εἰς γενικοὺς κανόνας, τὸ δεύτερον περὶ τῆς εἰδικῆς τῶν ὄντων παραγωγῆς καὶ τὸ τρίτον περὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ψυχῆς του.

Περὶ τοῦ ὕ π ν ο υ καὶ τοῦ θ α ν ά τ ο υ, ὑπεστήριζεν ὅτι: ὁ μὲν ὕπνος προκύπτει ἐκ τῆς μερικῆς καταψύξεως τοῦ θερμοῦ, ὁ δὲ θάνατος ἐκ τῆς παντελοῦς αὐτοῦ ἀποσβέσεως. «Ἐμπεδοκλῆς τὸν ὕπνον καταψύξει τοῦ ἐν τῷ αἵματι θερμοῦ συμμέτρῳ γίνεσθαι, τῷ δὲ παντελεῖ θάνατον». (Ἀέτ. V, 26). «Θάνατον γίγνεσθαι διαχωρισμῷ τοῦ πυρώδους καὶ ἀερώδους». (Γαλ. XIX 340. Κ.).

Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης

Ὁ φυσικὸς οὗτος φιλόσοφος ἦτο ὁ πλέον διάσημος ἀτομικός, μαθητὴς τοῦ ἐπίσης ἀτομικοῦ φιλοσόφου Λευκίππου.

Ὁ Δημόκριτος ἐγεννήθη, κατὰ τὸν Εὐσέβιον (χρον.) τὴν 70ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι περίπου κατὰ τὸ ἔτος 500—497 π. Χ. καὶ ἤκμασεν ὅταν καὶ ὁ Ἱπποκράτης, ἤτοι κατὰ τὴν 86ην (436—433).

Περιηγήθη πολλὰς χώρας, ὅπως τὴν Χαλδαίαν, τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἐπεσκέφθη πολλοὺς ἰνδοὺς σοφούς. (Αἰλ. V, H—IV, 20—4A καὶ 40, 1—Fr. Diels · Kranz B^{6}, 86, 16).

Ἐσπούδασεν εἰδικῶς τὴν ἰατρικήν, ὡς φυσικὴν ἐπιστήμην, οὐδέποτε ὅμως ἠσχο-

λήθη εἰς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς. Αἱ δὲ μελέται αὐτοῦ ἐκτείνονται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἰατρικῆς καὶ κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἀνατομικὴν τῶν τε ζῴων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τὴν ἀπόκτησιν σαφῶν ἀνατομικῶν γνώσεων, καθ' ἑκάστην ἐθυσίαζε πολυάριθμα ζῷα, τὰ ὁποῖα ἀνέτεμνε. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ ἀνθρώπινα ἔτι πτώματα ὑπέβαλε εἰς συστηματικὴν ἀνατομικὴν παρατήρησιν, παρὰ τὰς κρατούσας τότε αὐστηρὰς θρησκευτικὰς ἀπαγορεύσεις περὶ κακοποιήσεως τῶν ἀνθρωπίνων πτωμάτων.

Ὁ Δημόκριτος κατηγορήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς παράδοξος, μανιακὸς σοφός, διαβιῶν ἐν τοῖς τάφοις, καὶ τοῦτο διότι, ὡς φαίνεται, ἵνα τύχῃ τῆς εὐκαιρίας ν' ἀνατάμνῃ ἀνθρώπινα πτώματα (1). «Ἐρημάζειν ἐνίοτε καὶ ἐν τοῖς τάφοις ἐνδιατρίβων». (Ἀντισθένης, F.H.G. III, 173).

Ὅταν δὲ ὁ φίλος του Ἱπποκράτης προσεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀβδηριτῶν διὰ νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ, διότι οἱ συμπατριῶται του τὸν ἐξελάμβανον, ὡς βαρέως πάσχοντα κατὰ τὰς φρένας, ἐπειδὴ κατελαμβάνετο συχνάκις ὑπὸ γέλωτος, ἐξ οὗ καὶ γελῶν φιλόσοφος (2), εὗρεν αὐτὸν καθήμενον ἐν μεγάλῃ πέτρᾳ καὶ πέριξ αὐτοῦ ἔκειντο σωροὶ πτωμάτων ζῴων. «Ὁ δ' εἶχεν ἐν εὐκοσμίῃ πολλῇ ἐπὶ τοῖν γονάτοιν βιβλίον, καὶ ἕτερα δέ τινα ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν αὐτέῳ παρεβέβλητο, σεσώρευτο δὲ καὶ ζῷα συχνὰ ἀνατετμημένα δι' ὅλων . . . εἶτα μετ' οὐ πολύ, τουτέων ἐρδομένων ἐξαναστὰς περιεπάτει, καὶ τὰ σπλάγχνα τῶν ζώων ἐπεσκόπει». (Ἐπιστολαὶ Ἱππ. IX, σελ. 350—352, 2 ἑξ.). Καὶ ὅταν οἱ ἄσοφοι Ἀβδηρῖται ἠρώτησαν τὸν μέγαν Ἱπποκράτην: «βλέπεις τὴν κατάστασιν τοῦ σοφοῦ μας;».

«Βεβαίως, ἀπήντησεν ὁ Ἱπποκράτης, Δημόκριτον εἶδον ἄνδρα σ ο φ ώ τ α τ ο ν, σωφρονίζειν ἀνθρώπους μοῦνον δ υ ν α τ ώ τ α τ ο ν» (αὐτόθι σελ. 380).

Ἡ συγκρότησις τῶν ὄντων, ἐδίδασκεν, ὀφείλεται εἰς τὰς ἀ τ ό μ ο υ ς, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπειροελάχιστα στοιχεῖα, ὁμοιομερῆ τὴν οὐσίαν καὶ τὰ ὁποῖα κινοῦνται ἀενάως ἐντὸς κενοῦ, ὅπερ παρεμβάλλεται μεταξὺ αὐτῶν. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὁ κενὸς χῶρος, ὁ ὁποῖος φέρει εἰς συνάφειαν τὰς ἀτόμους, κέκτηται ὑπόστασιν ἐν τῇ συγκροτήσει τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἓν σῶμα. «Δοκεῖ δὲ αὐτῷ τὰς δὲ ἀρχὰς εἶναι, τῶν ὅλων ἀτόμους καὶ κ ε ν ό ν, τὰ δ' ἄλλα πάντα νενομίσθαι ἀπείρους τε εἶναι καὶ κόσμους καὶ γεννητοὺς καὶ φθαρτούς· μηδέν τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενέσθαι μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι. Κατὰ τὰς ἀτόμους δὲ ἀπείρους εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ πλῆθος, φέρεσθαι δ' ἐν τῷ ὅλῳ δινουμένας, καὶ οὕτω πάντα τὰ συγκρίμματα γεννᾶν, πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν· εἶναι γὰρ καὶ ταῦτα ἐξ ἀτόμων τινῶν συστήματα· ἅπερ εἶναι ἀπαθῆ καὶ ἀναλλοίωτα διὰ τὴν στερεότητα». (Διογ. IX, 44—πρβλ. Fr. Diels καὶ Kranz B^6, 84, 10).

«Καθάπερ οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρόν τε καὶ Δημόκριτον τὰς ἀτόμους. Ἑτεῇ (=τῇ ἀληθείᾳ) δ' ἄτομον καὶ κενόν, ὁ Δημόκριτος φησί, ἐκ τῆς συνόδου τῶν ἀτόμων γίγνεσθαι νομίζων ἁπάσας τὰς αἰσθητὰς ποιότητας» (Γαλ. I, 416, 417). «Αἱ μὲν οὖν ἄτομοι σύμπασαι, σώματα οὖσαι σμικρά, χωρὶς ποιοτήτων εἰσὶ (δηλ. δὲν κέκτηνται οὐδεμίαν ἰδιότητα). Τὸ δὲ κενὸν χώρα τις, ἐν ᾗ φερόμενα ταυτὶ τὰ σώματα ἄνω τε καὶ κάτω σύμπαντα διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος, ἢ περιπλέκεταί πως ἀλλήλοις, ἢ προσκρούει καὶ πάλλεται, καὶ διακρίνει δέ, καὶ συγκρίνει πάλιν εἰς ἄλληλα κατὰ τὰς τοιαύτας ὁμιλίας, κἀκ τούτου τά τε ἄλλα συγκρίματα πάντα ποιεῖ, καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν καὶ τὰς αἰσθήσεις» (Γαλ. I, 438).

Περὶ τοῦ σ π έ ρ μ α τ ο ς. ἔλεγεν, ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν καὶ

---

1) Πρβλ. Κ. Μητροπούλου: Ἡ ἀνατομικὴ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων τῆς γυναικὸς παρ' ἀρχαίοις, σελ. 5 καὶ 6.

2) «Οὗτος ἐγέλα πάντα, ὡς γέλωτος ἀξίων πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις» (Ἱππ. Ἐπιστ.) ἐκλήθη δὲ σοφία καὶ γελασῖνος, διὰ τὸ γελᾶν πρὸς τὸ κενοσπούδαστον τῶν ἀνθρώπων (Σουΐδας).

τῶν μορίων τοῦ σώματος. «Δημόκριτος ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων καὶ τῶν κυριωτάτων μερῶν οἷον ὀστῶν, σαρκῶν, ἰνῶν, τὸ σπέρμα εἶναι». ('Αέτιος V, 3,6—Dox. 417).

Τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς ἀντιλήψεις ἐξέφρασε καὶ ὁ 'Ιπποκράτης. 'Ο Δημόκριτος ἔλεγε χαρακτηριστικῶς: «*'Ανθρωποι εἷς ἔσται καὶ ἄνθρωπος πάντα*» (Γαλ. XIX, 449).

'Υπεστήριζε δέ, ὡς καὶ ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ 'Επίκουρος καὶ ἄλλοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν 'Αριστοτέλην, ὅτι σπέρμα κέκτηται καὶ τὸ θῆλυ. «'Επίκουρος, Δημόκριτος καὶ τὸ θῆλυ προῖεσθαι σπέρμα· ἔχει γὰρ παραστάτας ἀπεστραμμένους, διὰ τοῦτο ὄρεξιν ἔχει περὶ τὰς χρήσεις». ('Αέτ. V, 1—Dox. 418, Γαλ. XIX, 322).

Περὶ τοῦ φ ύ λ ο υ, ὑπεστήριζεν ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπικράτισιν τοῦ σπέρματος τοῦ ἀνδρός, ἐὰν τὸ ἔμβρυον εἶναι ἄρρεν, ἢ τῆς γυναικὸς ἐὰν εἶναι θῆλυ. «Δημόκριτος ὁ 'Αβδηρίτης ἐν μὲν τῇ μητρὶ γίνεσθαι φησὶ τὴν διαφορὰν τοῦ θήλεος καὶ τοῦ ἄρρενος, οὐ μέντοι διὰ τὴν θερμότητα γε καὶ ψυχρότητα τὸ μὲν γίνεσθαι θῆλυ, τὸ δὲ ἄρρεν, ἀλλ' ὁπότερον ἂν κρατήσῃ τὸ σπέρμα τὸ ἀπὸ τοῦ μορίου ἐλθὸν (δηλ. τὸ ἀπὸ τοῦ ἀντιστοίχου γεν. ἀδένος ἀποκριθὲν) ᾧ διαφέρουσιν ἀλλήλων τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν». ('Αριστ. π. Ζ. Γεν. Δ, 1,764α 6 Δ).

'Επίστευε δὲ ἐσφαλμένως, ὅτι τὸ ἔμβρυον ἐν τῇ μήτρᾳ τρέφεται διὰ τῶν θηλῶν τοῦ πλακοῦντος. «Δημόκριτος καὶ 'Επίκουρος τὸ ἔμβρυον ἐν τῇ μήτρᾳ διὰ τοῦ στόματος τρέφεσθαι, ὅθεν εὐθέως γεννηθὲν ἐπὶ μαστὸν φέρεσθαι τῷ στόματι. Εἶναι γὰρ καὶ ἐν τῇ μήτρᾳ θηλάς τινας, καὶ στόματα, δι' ὧν τρέφεσθαι» (Dox. 426—Γαλ. XIX 330).

Τὰ τ έ ρ α τ α εἶχε τὴν γνώμην ὅτι γίνονται ἐκ τῆς συμπτώσεως δύο γόνων, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν σύλληψιν πεσόντες ἐντὸς τῆς μήτρας συμφύονται καὶ μεταλλάσσονται εἰς τερατώδη σχηματισμόν. ('Αριστ. π. Ζ. Γεν. Δ, 4—769 β, 30).

Περὶ δὲ τῶν α ἰ σ θ ή σ ε ω ν καὶ κυρίως τῆς ὁράσεως ὑπεστήριζεν ὅτι αὗται γεννῶνται ἐκ τοῦ προσπίπτοντος εἰδώλου ἐκ τοῦ ἐκτὸς κόσμου εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἤτοι διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς εἰκονος ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐκ τῶν διαχεομένων ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἀκτίνων ἐπὶ τὸν ὀφθαλμόν. (Dox. 403).

Τέλος ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἰατρικὴ θεραπεύει τὰς νόσους τοῦ σώματος, ἡ δὲ σοφία τὴν ψυχήν. «'Ιατρικὴ μὲν γὰρ κατὰ Δημόκριτον νόσους, ἀκέεται, σοφίη δὲ ψυχὴν παθῶν ἀφαιρεῖται». (Κλήμ. Παιδ. I, 6—Fr. Diels καὶ Dranz B^{6} σελ. 152, 31).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1) **Fragmente der Vorsokratiker Griech. Herm. diels · kranz 1—3 Berlin 1934—37.**
2) **Fredrich, C. Hippokratische Untersuchungen Phil. Unters. Νο 15 Berlin 1899.**
3) **Schumacher, J. Antike Medizin Berlin 1940 τόμ. 1.**
4) **Zeller, E. die Philosophie der Griechen in ihrer Geschichtlichen Entwicklung 6 Aufl. Leipzig 1919—1920.**
5) **Doxografi Graeci, H. Diels. ἔκδ. II Berlin 1929 Dox.**
6) **Anonymus Londinensis ex Aristotelis Iatricis Menoniis et Aliis Medicis Eclogae ἔκδ. H. Diels Berlin 1893.**
7) **Brink, B. Democriti Liber «περὶ ἀνθρώπου φύσιος». Philologus VIII, 1853 σελ. 414.**
8) **Cappelle W. Fragm. des Herakleitos. Hermes 59, 1924. σελ. 190—203.**
9) **Μηνροπούλου, Κ. Ἰατρικὴ Βίβλος 1952, Δ, 1 σελ. 17—28.**

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ : Ὁ μελετητὴς πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του ὅτι αἱ ἀξιολογόταται πληροφορίαι περὶ τῆς ἰατρικῆς τῶν Προσωκρατικῶν, αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τῶν διαφόρων δοξογράφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Γαληνοῦ περιέχουν στοιχεῖα διαφόρων ἐποχῶν καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐπακριβῶς ἐὰν ταῦτα ἀνήκουν εἰς τοὺς σοφοὺς εἰς οὓς ἀναφέρονται.